

2366

789

F-42P

2011

Հիմարտի պ. Գրիգոր Վերիպոնտև շնորհ
Հուլիսի 22/հուլիսի 1922

789

Բրտատպած ԹԱՏՐՈՆ հանգիսից № 3.

Քիթիկ
1896թ. 3/III

ԼՈՒԴՈՎԻԿՈՍ ՎԼԵՆ ԲԵԹՀՈՎԷՆ:

Victor Wilder-ի ընդարձակ աշխատությունից

Կազմեց

330

ՕՐ. ՄԱՐԿԱՐԻՏ ԲԱՐԱՅԵՆՆ

(ՀՈՒՆԻ ԲԵՃԿ. Ա. Բ-ԵՆ)

1003
21056

Գինն է 25 ԿԱՊԱ

Թիֆլիս

Արագ. տպար. Մ. Մարտիրոսյանցի եւ Հով.
Միքայելյան փող. տուն № 81.

2004

Дозв. Ценз., Тифлисъ, 9-го Мая, 1895 года.

Ս Ի Ր Ե Լ Ի Հ Ա Յ Ր Ի Մ

Երբ ՎԻԼԴԵՐԻ նշանաւոր գրքից
կազմում էի այս փոքրիկ կենսագրու-
թիւնը՝ 1894 թ. ապրիլի 7-ին տօնդ
շնորհաւորելու համար, երբէք չէի կա-
րող մտքովս անցնել, թէ մի օր լոյս
կըտեսնի. Բայց դու ինձ քաջալերեցիր
եւ հետաքրքրական համարեցիր ո՛չ
միայն փոքրիկ ընտանեկան շրջանի
մէջ կարդալ, այլեւ հայ երաժշտա-
սէրների աւելի լայն շրջանում: Սիրտ
սոննելով ահա՛ այդ խօսքերիցդ, որո-
շեցի լոյս ընծայել իմ այս առաջին
փորձը իւր ըոլոր թերութիւններով
եւ նուիրել քեզ:

Զո Մարգարիտ:

29705- u. f.

13370-58

ԼՈՒԳՈՎԻԿՈՍ ՎԵՆ ԲԵԹՀՈՎԷՆ

I

Բեթհովէնի ծագումը: Տաղանդաւոր մանուկի անձկութիւնները: Բեթհովէնը Մօցարտի մօտ: Նա իւր ընտանիքի հայրն է: Վերջին տարիները Բոննում:

Գերմանիայի տաղանդաւոր բանաստեղծներից երգուած Հոկնոս գետի ափին գտնուում է Բոննը, որ 18-րդ դարու վերջի քառորդին հազիւ թէ 10,000 բնակիչ ունենար և Կեօլնի արքեպիսկոպոսների աթոռանիստ քաղաքն էր: Բոննի արքեպիսկոպոսներն, իբրև գերմանական նորընտիր կայսրների թագադիրներ՝ փարթամ և ազատ կեանք էին վարում: սիրում էին գեղարուեստը, մանաւանդ երաժշտութիւնը. պահում էին բազմաթիւ պալատական երաժիշտներ և ամեն կերպ աշխատում էին տաղանդաւոր արուեստագէտներին իրենց շուրջը ժողովել և նրանց հովանաւորել:

Այդ հովանաւորուած արուեստագէտներից մինն է լինում նաև Լուդովիկոս

Վան Բեթհովէներ, որի նախնիքը Ֆրաման-դացի զիւղացիներ էին: Դա մի եռանդոտ, հաստատակամ և շնորհալի երիտաւարդ էր, որ քաղաքէ քաղաք շրջելով և հետզհետէ կատարելագործուելով վերջապէս հասնում է գերմանական սահմանին, ընդունւում Բոննի արքեպիսկոպոս Կլիմենտ Օգոստոսի մօտ և կարճ ժամանակամիջոցում հռչակ ստանալով նրա երաժիշտների ղեկավարն է նշանակւում: Սակայն Բեթհովէներ իւր ընտանեկան կեանքի կողմից չատ դժբաղտ էր, որովհետև կինը մոլի և արքեցոյ էր: Այդ սարսափելի ախտը իւր մօրից ժառանգեց նրա միակ որդի ժանը, որ մանկութիւնից արդէն ընդունւած էր պալատի եկեղեցու երգեցիկ խմբի մէջ, առանց վարձատրութեան: Նրբ ժանը 21 տարեկան է դառնում և իւր հօր խնդրանք նրան 100 տալեր թոշակ է նշանակւում, նա վճռում է ամուսնանալ: Քիթառան (փանդիւռն, չոնգուրը) ձեռքն առնելով նա սկսում է գիւղէ գիւղ պտտել և իւր բօմանաներով (քնարական գիւցազներգութիւն) գեղեցկուհիների սիրտը գրա-

ւել: Թափառելիս նա ծանօթանում է մի գեղեցկատեսիլ մանկամարդ այրիի՝ Մարիամ Մագդաղինէ Կեմերիխի հետ, որ պալատական սպասաւորի աղջիկ էր և ամուսնանում:

Նորապսակները Բոնգասսէ կոչուած փողոցում մի բնակարան են վարձում, ուր ծնում է նրանց անդրանիկ զաւակը, որից և շուտով զրկւում են: Նրկրորդ որդին, որ 1770 թուակ. գեկտեմբերի 16-ին է աշխարհ գալիս, Լուդովիկոսն է լինում, 19-րդ դարու երաժշտական աշխարհի տիեզերական փայլուն աստղերից մինը:

Տխուր և տրտում էին անցնում տաղանդաւոր մանկան օրերը: Նրեք տարեկան հասակում նա զրկւում է իւր սիրելի պապից, որ չատ էր փայփայում փոքրիկ մանուկին: Նրեկոները մայրը իւր գիրկն առնելով երեխային պաամում էր, թէ որքան մեծ մարդ է եղիլ նրա պապը և մօր պատմածները այնպիսի խորը տպաւորութիւն են թողնում Լուդովիկոսի վրայ, որ սլապը դառնում է թուռան անմերձենալի իղէալը, որի աստի-

ճանին հասնելու տենչանքը նոյն իսկ մանկութիւնիցն է նրա մէջ սկսում զարթնել:

Լուդովիկոսը չորս տարեկան է լինում, երբ հայրը սկսում է նրա հետ երաժշտութեամբ պարապել. նա մանուկին ժամերով ստիպում էր դժուար վարժութիւններ նուագել, այնպէս որ այդ դասերը երեխայի համար տաժանելի լինելով՝ գրեթէ հասնում էին անգլթութեան:

Բայց չնայած այդ խիստ վարմունքին՝ մանուկը զարմանալի յառաջադիմական քայլեր է անում և հայրը այդ բանը նկատելով, որոշում է մի աւելի հմուտ ուսուցիչ որոնել: 1777 թուակ. Բեթհովէնների տանը Փֆէյֆէր ազգանունով մի պալատական երգիչ էր ապրում, քաջ հմուտ կլաւեսինին *), որին և հրաւիրում է հայրը իւր որդու ուսուցիչ: Ժան Բեթհովէնը Փֆէյֆէրի հետ միասին մինչև խորը կէս դիշերը պանդոկներում անց-

*) Երաժշտական մի գործիք, որ այն ժամանակ գործածութեան մէջ էր:

նելուց յետոյ, երբ հարբած տուն էին վերադառնում, մտաբերում էին, որ աշակերտը առանց դասի է մնացել: Հայրը գնում զարթեցնում էր խեղճ քնած մանկան, որ քնից յաղթահարուած չէր կամենում վեր կենալ և բռնի նստեցնում կլաւեսինի առջև:

Բեթհովէնի կենսագիրներից շատերն այն կարծիքն են յայտնում, թէ միայն հօր այդպիսի խիստ միջոցների շնորհիւն է, որ որդու տաղանդը այդ աստիճանի կատարելութեան հասաւ: Բայց երբ ի նկատի առնենք այն բոլոր հոգեկան տանջանքները, որ կրել է երեխան երաժշտութեան պատճառով, պէտք է զարմանանք, թէ որչափ մեծ պիտի լինէր նրա սէրը դէպի իւր արուեստը, որ արիւթիւն տուաւ նրան այդպիսի ծանր դպրոցին տոկալու: Միտաժամանակ Բեթհովէնը սկսեց ջութակի վրայ ածել սովորել:

Փոքրիկ Լուդովիկոսը այնքան քիչ ժամանակ է ուսումնարան յաճախել, որ հազիւ միայն գրել կարգաւ սովորեց: Նրա նամակները լի են տառախալներով,

իսկ թուարանութիւնից նրա բոլոր գիտութիւնը ամփոփուում էր գումարման և հանման մէջ: Նա ամենքից լաւ էր զգում իւր տգիտութիւնը, որ հօր անհոգութեան հետեանքն էր:

Մի տարուց յետոյ, երբ Փֆէյֆէրը հեռանում է Բոննից, Լուդովիկոսի հետ սկսում է պարապել հանդուցեալ Բեթհովէնի ընկերը, արդէն ծերունի պալատական երգիոնահար (օրգանիստ) Վան-Դէր-Էդէնը, որին 1779 թուակ. փոխաբերում է Խրիստոֆ-Պօպօր-Նեֆէն՝ այն ժամանակուայ նշանաւոր երաժիշտներից մինը: Դա է Լուդովիկոսի երաժշտագրութեան (կոմպոզիցիայի) առաջին ուսուցիչը:

Լուդովիկոսը հազիւ 13 տարեկան պատանի էր, երբ Նեֆէն միառժամանակ Բոննից բացակայելով՝ նրան իւր փոխարէն պաշտօնակատար թողեց: Դիւրին չէր երգիոնահարի պաշտօնը այդ հասակի երեխայի համար, բայց և այնպէս նա արդարացրեց իւր վրայ տաժած յոյսերը և, մի տարի անց, երբ Նեֆէին նուագախմբի ղեկավար նշանակեցին, Բեթհո-

վէնը դարձաւ Մաէստրօ-ալ-ցիմբալօ (maestro al-cembalo) այն է՝ նա պիտի ղեկավարէր նուագախումբը թատրոնական փորձերին, և ներկայացումներին կլաւեսինի վրայ նուագէր: Սովորական մի պատանու ուժերից վեր եղող այդ աշխատութիւնը արգելք չէր լինում նրան ուսումնասիրել երաժշտութիւնը տեսականապէս և կլաւեսինի վրայ ածելը կատարելագործել:

Սակայն Բեթհովէնի մանկութիւնը շատ տրտում էր: Աղքատութիւնը ճնշում էր ամբողջ ընտանիքը, պապից մնացած փոքրիկ ժառանգութիւնը Լուդովիկոսի հայրը վատնել էր, և կանոնաւոր վաստակ չունենալով, ընտանիքին գրեթէ սով էր սպառնում: Արդ՝ ինչո՞ւ պիտի զարմանալ Լուդովիկոսի իւր հասակին անհամապատասխան մռայլ և մելամաղձոտ բնաւորութեան վրայ: Նա իւր ոյժերից վեր կրած աշխատութեան փոխարէն տանը միայն տխրութիւն և աղքատութիւն է տեսել:

Ամբողջ տարուան ընթացքում նրա միակ ուրախ օրը մօր անուանակոչու-

Թեան տօնն էր: Այդ օրուան երեկոյին մայրը, որպէս թէ անգիտակ, ընտանիքի սովորութեան համաձայն գնում էր վաղ քնելու: Իսկոյն որդիքը նշան էին տալիս դուրսը սպասող երաժիշտներին և նրանք տիկնոջ պատուհանի տակ մի սերենադա էին սկսում: Տիկինը շտապ դուրս էր գալիս գարմանքով դահլիճը, գարդարուած իւր շքեղ հանդերձով, որ վաղօրօք պատրաստած էր ունենում, որպէսզի իմանայ այս հանդէսի պատճառը: Այդ միջոցին բոլոր հիւրերը ներս էին խուժում և տիկնոջը մի բարձր գահի վրայ բազմեցնելով, սկսում էին ի պատիւ նրա յօրինած կտորներ երգել և նուագել զանազան երաժշտական գործիքների վրայ: Սակայն խեղճ կիներ այն աստիճան բարի էր, որ գարմացած էր ձեռքնում այդ անսպասելի մեծարանքների վերաբերմամբ: Համեստ ընթրիքով վերջանում էր այդ ընտանեկան երաժշտական երեկոյթը:

1785 թ. Բեթհովէնը առաջին անգամ ներկայանում է Մաքսիմիլիան արքեպիսկոպոսին: Նրկար բաճկոն, կանաչ

մահուդի անդրավարտիկ, սպիտակ մետաքսեայ զանգապաններ, կիսակօշիկներ՝ սև մետաքսեայ ժապաւէններով, սպիտակ բաճկոնակ, եզրերը ոսկեթել ժապաւէնով կարած, ահա նրա առաջին պալատական զգեստը: Ինքը կարճ, լայնաթիկունք, գլուխը սովորականից մեծ, մազերը յետ սանրած, գլխարկը թևի տակ և սուրը կողքից կախ, այդ փոքրիկ սղամարդը իւր մռայլ դէմքով շատ տարօրինակ տպաւորութիւն թողեց փարթամ պալատականների վրայ:

Նրկու տարի անց՝ Բեթհովէնին յաջողում է ժամանակաւոր արձակուրդ ստանալ, որից օգտուելով շտապում է Վիեննա Մօցարտի մօտ: Աւստրիայի մայրաքաղաքը հասնելուն պէս՝ նա անմիջապէս այցելում է մեծ երաժիշտին և ներկայացնում արքեպիսկոպոսի յանձնարարականները: Վերջինս ամենևին չէր սիրում երիտասարդ տաղանդներին, համեմատելով նրանց վաղաժամ բացուած ծաղիկների հետ, և բնականաբար, ընդունելութիւնը սառն էր: Վերին աստիճանի բնորոշ է նրանց խօսակցութիւնը:

—Ո՛հ, Մաէսարօ, ինչպէս կը փափագէի ձեզ նման յօրինել, բացականչում է հիացմունքով Բեթհովէնը:

—Այդ ձեզ համար դեռ վաղ է, սառնասիրտ նկատում է նրան Մօցարտը:

—Բայց դուք աւելի երիտասարդ էիք, որ յօրինում էիք:

—Այո, սակայն ես ոչ ոքին չէի հարցնում, թէ ինչպէս պիտի ստեղծագործեի:

Այդ պատասխանը արդէն պատկերացնում է Մօցարտի բնաւորութիւնը և նրա վարմունքը տաղանդաւոր պատանու հետ: Նրբ որ վերջինս սկսեց մի բաւական դժուար կտոր նուագել, մեծ երաժիշտն արհամարանքով էր լսում, ենթադրելով որ երիտասարդի արուեստը միայն դրանումն է կայանում: Սակայն Բեթհովէնը զգալով Մօցարտի կասկածը, խնդրեց մի նոր թեմա (նիւթ) տալ նրան: Մեծ երաժիշտը մի կտոր նուագեց և Բեթհովէնը յուզուած՝ սկսեց այդ նիւթի վրայ այնպիսի վարիացիաներ յօրինել, որ Մօցարտը ապշած դուրս գընաց իւր հիւրերի մօտ և ասաց. *Լաւ լսեցէք այդ տղային, շուտով նրա*

փառքը ամբողջ տիեզերքը կը դղըրդեցնէ:

Լուդովիկոսը նոր էր սկսել Մօցարտից դասեր առնել, երբ անակընկալ լուր առաւ Բոննից, որ մայրը մահամերձ հիւանդ է: Նա թողեց պարապմունքը և անմիջապէս շտապեց տուն, ուր մօրը գտաւ հոգեվառք դրութեան մէջ: Ընտանիքի դրութիւնը սարսափելի էր, նրա հայր ժանը մի քանի անգամ դիմել էր արքեպիսկոպոսին, բայց ապարդիւն և կսկծից այլևս տուն չէր վերադառնում գինետներում գիշերելով: Խեղճ կինը իւր կեանքի մէջ առանց որևէ մխիթարանք վայելելու վախճանուեց: Թաղման կարևոր ծախքերը հոգալու համար Լուդովիկոսը դիմեց իւր ընկեր Ֆրանց Ռիսին, որը վեհանձնաբար հայթայթեց ըստ իւր միջոցների: Այդ մեծահոգութիւնը Բեթհովէնը արտասուքով էր յիշում իւր կենաց մէջ:

Սակայն բարեկամների և ընկերների յուսով ապրել անհնարին էր և վերջապէս այդպիսի կեանքը Բեթհովէնի իդէալից ստոր էր: Նա պիտի հրաժարուէր իւր

դիտաւորութիւններից և բոլոր իւր ուժերը նուիրէր իւր ընտանիքը կերակրելուն: Նա իւր տաղանդը պիտի գործ դնէր միայն մի կտոր հաց վաստակելու համար: Այդպիսով նա դարձաւ իւր ընտանիքի հայրը, որովհետեւ վերջինս գրեթէ կորած էր ընտանիքի համար: Լուդովիկոսը դիմեց արքեպիսկոպոսին, որ հօր ռոճկի կէսը ուղղակի իրեն յանձնեն տունը կառավարելու համար, սակայն հայրը տեղեկանալով որդու այդ մտադրութեանը, եկաւ աղաչեց, որ այդ աստիճանի ստորութեան նրան չհասցնեն և ազնիւ խօսք տուեց տարեկան հարիւր տալէր տալ մանուկներին խնամելու համար:

1792 թուականին վախճանում է ժանը և Բէթհովէնի նիւթական գրութիւնը աւելի է վատթարանում, սակայն միայն այդ գրութիւնը արիութիւն տուեց նրա ոգուն և ներշնչեց զգացնել տալ աշխարհին այն տանջանքները, որ կրում է մարդկութիւնը, և որոնց նա աւետեց տիեզերքին իւր ստեղծագործութիւններիով: Հաւանական է, որ այդ ծանր պա-

րագաներում Նոյն իսկ հանճարը ճնշուէր և կորչէր և կը կորչէր էլ, եթէ նա իւր բեղմնաւոր ճանապարհին չպատահէր մի ընտանիքի, ուր նա սփոփանք դտաւ և որի սիրալիր բարեկամական յարաբերութիւնը կատարեալ ազգակցական էր: Պա մի բարձրաստիճան պալատական Բրենինգի այրին էր, որ երեք տղայ և մի աղջիկ ունէր: Վերջինը՝ Էլէօնօրան Բեթհովէնի հասակակիցն էր և նրա աշակերտունհին: Տիկնոջ տունը գեղարուեստի մի փոքրիկ տաճար էր: Այստեղ Բեթհովէնը ծանօթանում է գերմանական և օտար գրականութեան ընտիր գրութեաների հետ, հրճում է դասական հեղինակների վեհագաղափարներով՝ Հոմերոսի, Պլուտարքոսի, իսկ վերջը Շէքսպիրի:

Զբնաղ Էլէօնօրան իւր սիրալիր վարմունքով, արտաքին գեղեցկութեամբ և գրականական խելացի զրոյցներով Բեթհովէնի համար կենդանի մի դպրոց էր, իսկ հաճելի և բարի տիկ. Բրենինգը իւր մայրական քնքշութեամբ դէպի Բեթհովէնը մեղմացնում էր նրա մուայլ մըտքերը և սանձարձակ բնաւորութիւնը:

Այստեղ Լուդովիկոսը առիթ է ունենում ծանօթանալու մի քանի օրիորդներին հետ, որոնցից մի քանիսը սաստիկ հաճելի էին նրան և բնականաբար յափըշտակում է նրանցով: Նրիտասարդի այդ տեսակ թեթևամտութիւնը վատ էր ազդում Էլէօնօրայի վրայ և նոյն իսկ այդ պատճառով նրանք խռովել էին միմիանցից: Նրբ Լուդովիկոսը Վիեննա է գնում, երևան են գալիս մի քանի նամակներ, որ Բեթհովէնը նրան գրած է եղել մի տարուց յետոյ Վիեննայից: Այդ նամակները լի են սիրային քնքուշութեամբ, նա զոջում է իւր կոպիտ վարմունքը: Այդ գրաւոր փաստաթղթերը կենդանի ապացոյց են, որ Էլէօնօրան է եղել Լուդովիկոսի առաջին սիրոյ էակը:

Արտաքին կողմից նմանապէս բաղդը սկսեց ժպտալ երիտասարդ տաղանդին: Բրենինգի ընտանիքի շնորհիւ նա դասեր է ստանում բազմաթիւ արիստոկրատ գերդաստաններում, թէև նա միանգամայն ատում էր դասերը, պատճառաբանելով, որ դասատուութեան ժամանակ երաժշտական մտքերը պաշարում են նրան

և անուշադիր դարձնում, և ծանօթանում նոյնպէս շնորհալի երաժիշտ կոմս Կարլոս Վալդշտէյնի հետ, որ դառնում է Լուդովիկոսի հովանաւորող բարի հրեշփակը:

Նրանք չափազանց մտերմանում են իրարու հետ և կոմսը լինելով Լուդովիկոսի հանճարի պաշտողներից մինը, ամեն կերպ օժանդակում է նրան, այն էլ շատ քաղաքավարի կերպով, որ չվերաւորէ հպարտ տաղանդին: Այդպէս նա մի անգամ ընծայում է նրան Շտէյնի *) դաշնամուրը:

1788 թ., երբ Մաքսիմիլիանը շատ նըշանաւոր արուեստագէտներ էր (վիրտուոզ) հրաւիրել իւր նուագախմբի համար, Լուդովիկոսը կատարելով երրորդ ջութակահարի և պալատական երգիչնահարի պաշտօնները, նշանակում է պալատական երաժիշտ (Kammer-musikus): Չնայած իւր բազմաթիւ պարապմունքներին՝ նա ազատ ժամերին զբաղւում է երա-

*) Այն ժամանակւայ ամենալաւ դաշնամուր շինողը:

1005
(21056) 13370-58

ժշտական շարադրութիւններով, իսկ յաճախ իւր ընկեր երաժիշտների հետ այցելում սրճանոցները, սակայն միշտ հեռու մնալով գինեմոլութիւնից: Բայց առանձնապէս նրան սիրելի էր բնութիւնը և հնար եղած բոլորէին առիթ էր որոնում գիւղը փախչելու: Պատմում են, որ մի անգամ Բեթհովէնը իւր շրջագայութեան միջոցին մտնում է Գոտեսբերգի գիւղական փոքրիկ եկեղեցին և սկսում նուագել երգիւնին վրայ. եկեղեցում աղօտ լոյս էր տիրում, շուրջը խաղաղութիւն, ոչ մի ձայն: Բեթհովէնը հետզհետէ աւելի և աւելի ոգևորուելով հրաշալի մեղեդիներ էր հնչեցնում: Այդ միջոցին գիւղացիք աշխատանքից վերադարձած լինելով, լսում են այդ կախարդիչ ձայները և շտապում եկեղեցի: Վերջացնելով ըստանչելի նուագումը, Բեթհովէնը զարմանքով տեսնում է իւր շուրջը ժողովուած բազմաթիւ ամբոխը, որ գլխաբաց ասլաժ Լսելիս է լինում զմայլեցուցիչ ձայները և նայում նրան, ինչպէս երկընքից իջածին:

1791 թուակ. արքեպիսկոպոսը տե-

ղափոխում է Մերգենտէյմ, իւր հետ տանելով և նուագախումբը: ձանապարհին, երբ նաւ են նստում Հոենոս գետի վրայ, խումբը որոշում է կարգը պահպանելու համար ներկայացնել «Նիրելունգների արշաւանքը», ուստի երաժիշտների միջից նախագահ են ընտրում կոմիքական Մեծ արքային, որ ամեն մէկին մի պաշտօն է յանձնում: Բեթհովէնին ընկնում է խոհարարի օգնականի պաշտօնը: Այդ ձանապարհորդութեան ժամանակ Բեթհովէնը ծանօթանում է արքայ Շտերկելի հետ, որ հռչակաւոր նրբաճաշակ նուագածու էր: Շտերկելը բաւական յաճախ նուագում էր Բեթհովէնի համար և շատ էր ցանկանում նրան լսել, ուստի խորամանկ միջոցի դիմելով, ասում է, որ ինքը ճանաչում է Բեթհովէնի վարիացիաները— „Vienni amore“ Բիգինիի նիւթի վրայ գրուած, սակայն ենթադրում է, որ անկարելի է նուագել: Բեթհովէնը զրգուռած իւր ինքնասիրութեան հասած վիրաւորանքից՝ անմիջապէս մօտենում է դաշնամուրին և մեծ է լինում երաժիշտների զարման-

քը, երբ տեսնում են, որ Բեթհովէնը բոլորովին արքայի ձեւերով և նրա փափկութեամբ և նրբութեամբ է նուագում: Մինչդեռ Բեթհովէնի կրակոտ խաղը՝ թէև սովորաբար կռակիտ էր լինում, բայց վերին աստիճանի ազդու և զգացմունքով լի:

Այդ ճանապարհորդութիւնը ընդ միշտ տպաւորուեց Բեթհովէնի յիշողութեան մէջ և խոհարարի օգնականի գլխարկը, ինչպէս նաև Մեծ արքայի ստորագրած դիպլոմը յաւիտենական յիշատակներ մընացին: Նրա կենսագիրներէից մինը՝ Վիլդէրը նկատում է թէ մի գուցէ նրա յօրինած բազմաթիւ կտորների համար այդ գլխարկին հնք պարտական, որ Բեթհովէնին միշտ պատկերացնում էր իւր երիտասարդութեան սակաւաթիւ ուրախ օրերից մինը:

Բայց Բեթհովէնին չէր կարող դոհացումն տալ փոքրիկ շրջանը: Նա զգում էր իւր մէջ ահագին ոյժ, և ընդարձակ ասպարէզ էր որոնում: Նրա գլխում յղանում էին և հասունանում էին գաղա-

փառներ, որոնց վեհութիւնը նա սկսում էր ըմբռնել և վերջը եկաւ այն եզրակացութեան, որ անհրաժեշտ է անցնել երաժշտական որոշ խիստ դպրոց, կատարելագործուելով մեծ արուեստագէտների մօտ: Իւրաքանչիւր օր նա աւելի էր համոզւում, որ իւր գիտութիւնը իւր ստեղծագործական տաղանդին չէ համապատասխանում, և նրա մտաւոր հայեացքի առջև կրկին պատկերանում էր Վիեննան, որ երաժշտական աշխարհի կեդրոնն էր:

Մի տարուց յետոյ մեծ երաժիշտ Հայդնը այցելում է Բոննը: Թէև Մաքսիմիլիան արքեպիսկոպոսը բացակայ էր, բայց երաժշտական խումբը դորձ է դնում բոլոր միջոցները, վայելուչ ընդունելութիւն ցոյց տալու և ի պատիւ նրա ճաշ է տալիս: Այդ օրուան համար պատրաստուած Բեթհովէնի մի նուագը մեծ տպաւորութիւն է թողնում Հայդնի վրայ և նա խոստանում է ամեն կերպ Լուդովիկոսին օգնել:

Այդ անկեղծ և սիրալիլ վարմունքի տպաւորութեան տակ Լո: դովիկոսը որո-

չում է իրագործել այն, ինչ որ մինչև այդ ժամանակ ցնորք էր համարում, կրկին ուղևորուել Վիեննա:

1792 թուակ. նոյեմբերին ունենալով արքեպիսկոպոսի կապած թռչակը՝ թեթե սրտով, ըստ որում նրա եղբայրները արդէն ապահովուած էին՝ մինը դեղագործ էր, իսկ միւսը երաժշտութեան ուսուցիչ, նա Բոննից մեկնեց Վիեննա:

II

Բեթհովէնը Վիեննայում: Փոքրիկ ճանապարհորդութիւնները:—Առաջին սիմֆօնիան:—Խլութիւնը:—Վտակը:—Երկրորդ և երրորդ սիմֆօնիաները:—Լէօնօրա—Ֆիդելիօ:—Բարեկամների օգնութիւնը: 4-րդ, 5-րդ և 6-րդ (հովուական, պաստորալ) սիմֆօնիաները:

Վիեննայում իշխում էր երաժշտութեան ոսկէդարը, թէև «երաժշտութեան թագաւորը» *) արդէն վախճանուած էր, իսկ այդ աշխարհում տիրում էր ծերունի Հայդնը, որ ոչ մի մրցակից չունէր, և Բեթհովէնը շտապում է ներկայանալ Հայդնին: Նրբ Բեթհովէնը առաջին անգամ ներկայացաւ Հայդնին, թէ աչակերտ և թէ ուսուցիչ շատ գոհ մնացին իրարուց և անմիջապէս քաջուցին մի սրճանոց, որտեղ և վերջացաւ առաջին դասը: Սակայն Բեթհովէնը չուտ յուսահատուեց, որովհետև նրանց երկուսի

*) Մօցարտ:

հայեացքները խիստ տարբերուում էին միմեանցից. մէկը երաժշտութեան անցեալն էր ներկայացնում, իսկ միւսը — ապագան: Ուստի յայտնի երաժիշտ Գեւորգի խորհրդով, նա սկսում է և դասեր առնել գիտնական երաժիշտ Շէնկի մօտ:

Միաժամանակ և հետզհետէ ընդարձակւում է Բեթհովէնի ծանօթների շրջանը: Այն ժամանակուայ բարձր դասակարգը պաշտում էր երաժշտութիւնը և հոգեկան վայելչութիւն էր դանում: Արիստոկրատներից շատերը պահում էին երաժշտական խմբեր, որոնց ղեկավարութիւնը երբեմն ստանձնում էին Հայդընը, Մօցարտը, Սալիերին և այլ հռչակաւոր երաժշտապետները:

Նւ ահա երկու տարուց յետոյ Բեթհովէնին գտնում ենք իշխան Լիխնովսկու տանը: Այդ առաջին նշանաւոր անձն էր, որ ամենասիրալից կերպով ընդունեց նրան և առաջարկեց իւր պալատում ապրել: Թէ ինքը իշխանը և թէ նրա ամուսինը չափազանց սիրում էին երաժշտութիւնը և յարգում ու պատում

Բեթհովէնին: Բացի Լիխնովսկուց բազմաթիւ սալօնների դռները բաց էին նրա առջև, ուր նա դասատուութիւն էր անում: Այդ միևնոյն միջոցին նա սպում է իւր առաջին երեք տրիօները*), որոնք մինչև 2000 ֆրանք նրան արդիւնք տուին: Այդ տրիօներից վերջինը ամենատարօրինակը ու գեղեցիկը, Հայդըն շաւանեց, բայց Բեթհովէնը համոզուած լինելով, որ այդ նուազը միւսներից շատ բարձր է, որոշեց լոյս ընծայել:

1791 թ. Բեթհովէնը ճանապարհորդեց Նիւրնբերգ, ուր տեսնուեց Բոննի իւր հին բարեկամների հետ: Վերադառնալով Վիեննա, որ հետզհետէ սիրելի էր դառնում նրան, նա սպեց մի սօնատա և երկու վալիսիաներ: Իբրև սիրահար ճանապարհորդութեան, որ նրա կրակոտ բնաւորութեան կարելի է վերագրել, նոյն տարին նա այցելում է և Պրագան, Բոհեմիայի մայրաքաղաքը, ապա Բերլինը, ուր արժանանում է Պրուսիայի Ֆրիդրիխ Վիլհելմ II արքայից

*) Տրիօ — կոչւում է եռանուագ զրուածք:

չքեղ ընդունելութեան: Արքայազն տան անդամ մեծ իշխան Լուդովիկոս Ֆերդինանդը ընտիր նուագող էր կլաւեսինի վրայ և Բեթհովէնը նրան լսելուց յետոյ ի մեծ սարսափ ունկնդիր պալատականների՝ հետևեալ խօսքերն ասաց. «Դուք նուագում էք ոչ իբրև իշխան, այլ իբրև մի արտիստ»:

1800 թ. ապրիլի 2-ին Բեթհովէնը մի մեծ նուագահանդէս է տալիս Վիեննայում և ինքն իւր առաջին կօնցերտն է նուագում օրկեստրի հետ, իսկ օրկեստրը նուագեց առաջին սիմֆօնիան *): Այդ առաջին հրապարակական հանդէսի առթիւ «La gazette de Vienne» թերթի մէջ միայն հետևեալ տողերն էին գրուած՝ «Բեթհովէնի այդ նուագները շատ հարուստ են բովանդակութեամբ», քանի որ այն ժամանակ կանոնաւոր քննադատութիւն չկար:

*) Չարադրութեան շատ ընդարձակ ձև, որ յօրինում է մեծ նուագախմբի համար և բաղկացած է 4 մասից՝ Allegro (կենդանի, արագ), Adagio (մեղմ, հանդարտ), Scherzo (կատակով լի) և Finale (վերջաբան):

Յայտնի ֆրանսիական կրիտիկոս և մեծ երաժիշտ Հեկտօր Բերլիօզը այն համոզմունքի է, թէ առաջին սիմֆօնիան իբր ոչ թէ Բեթհովէնն է գրել, այլ Մոցարտը, միայն աւելի ընդարձակ, իսկ մտքերի կողմից աւելի աղքատ:

Այս վերջին բառերը վերաբերում են միայն առաջին սիմֆօնիային, որովհետև մնացեալ 8 սիմֆօնիաները լի են հարուստ երաժշտական մտքերով և քննադատի կարծիքով միանգամայն ինքնուրոյն են:

«Բրէյտկոպֆ և Հերտել» շատ յայտնի առևտրական տունը, որ մի երաժշտական ամսաթերթ էր հրատարակում, ուր խիստ քննադատում էին և յարձակում Բեթհովէնի շարադրութիւնների վրայ, ծանօթանալով մեծ երաժշտի անուան հետ, որ արդէն փառք և հռչակ էր վայելում, առաջարկում է նրան վաճառել իւր գրուածքներից մի քանիսը: Բեթհովէնը օգտուելով դէպքից, որով հնարաւորութիւն էր ստանում իւր կարծիքը յայտնել Լայպցիգի քննադատների մա-

սին, իւր նամակում անուանում է նրանց «Լայպցիգի ականակներ» և խորհուրդ է տալիս այդ աստիճանի խիստ չլինել, որովհետեւ բազմաթիւ նոր թարմ տաղանդներ կարող են յուսահատուիլ, թէն «ինքը ամենեւին ուշադրութիւն չէր դարձնիլ դրանց վրայ»:

Նրա այդ նամակը պարզ հաստատում է, որ մեծ երաժշտի դերքը արդէն թէ իբրեւ երաժշտի և թէ կոմպոզիտորի նախանձելի էր: Նրան չեն վերաւորում քննադատների յարձակումները, իսկ յիշեալ հռչակաւոր ֆիրմայի դիմումը կենդանի ապացոյց է, որ նա արդէն միանգամայն նուիրուել էր իւր սիրած գեղարուեստին: Սակայն նրան մի զարհուրելի դժբաղդութիւն և վտանգ էր սպառնում—այդ էր խլութիւնը:

Բեթհովէնի կենսագիրներից շատերը ասում են, որ նրա խլութիւնը արդէն սկսուել էր 1796 թ., և իբրեւ դրա պատճառը այն հանգամանքն էր, որ նա սիրում էր ընդամիջանց քամու մէջ նստել: Բայց փաստ է, որ այդ սարսափելի տկարութիւնը արդէն սաստկանում էր

և հետզհետէ անբուժելի դառնում. նա դիմում է բազմաթիւ բժիշկներին, նոյն իսկ ժողովրդական «հէքիմ»-ներին, բայց ապարդիւն. խլութիւնը չէր անցնում, թէն բժշկական միջոցներով հնարաւոր էր լինում երբեմնակի ականջների մէջ եղած աղմուկը նուազեցնել:

Խլութիւնը շատ վատ ազդեցութիւն ունեցաւ Բեթհովէնի վրայ, նա կատարելապէս փոխուեց և սկսեց խուսափել հասարակութիւնից, որ մի գուցէ այդ տկարութիւնը իմացուի: Թատրոնում նա ստիպուած էր նստել բոլորովին նուազախմբի մօտ: Նրաժիշտը միակ իւր մխիթարութիւնը գտնում էր Պլուտարքոսի հեղինակութիւնների մէջ, որոնց միշտ կարդում էր: Նրա մօտիկ բարեկամներից մինը խորհուրդ է տալիս նրան վերադառնալ Բոնն ու հանգիստ ապրել, բայց Բեթհովէնը մերժում է պատասխանելով «երբէք չեմ կարող այդ առաջարկութիւնը ընդունել. ինձ համար վերին աստիճանի ծանր կը լինի տեսնել քարեկամներիս եւ նրանց դէմքի վրայ նկատել, որ

Նրանք ինձ խղճում են: Ինձ շատ սիրելի է այն միտքը, որ կը յաջողուի փառքով վերադառնալ: Զգում եմ, որ ոյժերիս ամենահասուն ժամանակն է, սակայն, աւաղ... Ձեմ ցանկանում հանգստութեան մասին լսել անգամ, քնից զատ մի այլ հանգստութիւն չեմ ճանաչում եւ պատշաճ եմ արիաքար ճակատագրի ծանր հարուածներին ենթարկուելու»:

Վժբադդ երաժիշտը իւր բնակութիւնը հաստատեց Վիեննայի շրջակայքում Հէյլիգէնշտատում, ուր նա կատարեալ անդորրութիւն էր վայելում բնութեան զոգում: Տնակը, որ առանձնացած դիրք ունի և որտեղից հրաշալի տեսարան էր բացւում, մինչև այժմ էլ կանգուն է մնացած և երաժիշտների ուխտատեղի է: Այստեղ նա, ճգնաւորի նման փակուած, համեստ կեանք էր վարում, տեսակցելով միայն իւր բժշկի և իւր աշակերտ Ռիսի հետ: Վերջինս Բեթհովէնի վաղեմի ընկերոջ որդին էր: Նրբոր Բեթհովէնի անունը այնքան հռչակուեց,

Պրանց Ռիսը մի նամակով ղիմեց նրան՝ խնդրելով օգնել իւր որդի Ֆերդինանդին, որ մեծ ընդունակութիւն էր ցոյց տալիս երաժշտութեան մէջ: Մեծահոգի երաժիշտը թէև միշտ ձանձրանում էր դասերից, բայց ի նշան երախտագիտութեան յանձն առաւ պարապել, թէ երաժշտութեամբ և թէ թէօրիայով և անկեղծ սիրեց ազնիւ երիտասարդին: Այդ առանձնութեան ժամանակ զրեց նաև պատմական նշանաւոր կտակը, որին աւելի շուտ կարելի է «տխուր էլեգիա» անուանել:

Պատմում են, որ մի անգամ, երբ մեծ երաժիշտը և երիտասարդ Ռիսը դրօսնում էին անտառում, աշակերտը իւր ուսուցչի ուշադրութիւնը դարձրեց թուշնակի երգի դայլայլիկի վրայ, սակայն տարաբաղդ երաժիշտը ի զուր էր աշխատում այդ ձայները լսել, ոչ մի հընչիւն չհասաւ նրա ականջին: Այս ժամ նա ապշած կանգնած մնաց միևնոյն տեղում առանց մի յուսահատական բառ, մի տրտունջ յայտնելու, և համոզուելով իւր կատարեալ խլութեան մէջ, վերա-

դառնալով սինեակը՝ այդ տխուր իրողութեան տպաւորութեան տակ՝ գրեց իւր կտակը.

Այդ պատմական դօկումենտի մէջ նա դիմում է աշխարհին և բացատրում, որ սխալ է նրան մարդատեաց ածական տալը, նա ներողութիւն է խնդրում մարդկանցից փախուստ տալուն համար: Նա սիրում է հասարակութիւնը, նա սաստիկ տանջւում էր մանաւանդ այն ժամանակ, երբ իւր հետ խօսելիս նա չէր հասկանում և ամաչում էր հարցնել. համբերութիւն, համբերութիւն բացականչում է անբաղդ երաժիշտը, բայց մէթէ կարելի է 28 տարեկան հասակում այդպիսի փիլիսոփայական սառնութեամբ նայել կեանքի վրայ...

Նա յոյս է տածում, որ մարդիկ կարդալով նրա անբաղդութեան մասին այլ ևս նրան չեն դատաւարտի:

Բեթհովէնը պատուելիւ է եղբայրներին տպագրել կտակը իւր մահաւանից յետոյ բժշկի հաղորդած բոլոր մանրամասնութիւններով՝ «այն ժամանակ գուցէ աշխարհը հաշտուի թշուառ

անբաղդիս հետ, երբ արդէն գերեզմանում պառկած կը լինի» ասում է նա: Նա իւր կարողութիւնը կտակում է եղբայրներին և խորհուրդ է տալիս նրանց կրթել իրենց որդոց առաքինութեան սկզբունքներով: «Առաքինութիւնը եւ ղէպի արուեստն ունեցած նուիրական սէրս արգելք դարձան ինձ ինքնասպանութիւն գործելու» շարունակում է նա...

Այդ կտակը գտնուեցաւ Բեթհովէնի մահից յետոյ նրա թղթերի մէջ և ձեռքէ ձեռք էր անցնում, իսկ վերջը երգչուհի Ժենի Լինդի մօտ էր, որ այնքան հրաշալի էր երգում Բեթհովէնի բոմանսները:

Այդ միայնակութեան ժամանակ նա գրեց երկրորդ սիմֆօնիան: Ահա թէ Հեկտոր Բերլիօզը ինչպիսի քարակտրիստիկա է անում այդ գրութեան բնաւորութիւնը որոշելու համար՝ «երկրորդ սիմֆօնիան ամեն կերպ վեհ է, լի կենսականութեամբ եւ վսեմ, իսկ ինտրօդուկցիան») ուղղակի նրա

*) Երաժշտական յառաջաբան:

գլուխ գործոցն է»։ Ով կարող է հաւատալ, որ երջանկութեան այդ սիրուն և նազելի պատկերը (adagio-մասը), որ համեմուած է միայն մի քանի մեղամաղձային ձայներով, այդ ուրախ scherzo և կապակներով լի finale-ը գրուած լինէին Բեթհովէնի կեանքի ամենաթանր և դառը բողբոջներին Հէյլիգենշտատում։

Բարեբաղդաբար քիչ ժամանակից յետոյ տրամութեան շրջանը անցնում է, Բեթհովէնը հաշտուում է իւր հիւանդութեան հետ, բայց չէ ընկճում և ձմեռը մենք նրան դտնում ենք Վիեննայում, ուր նա եռանդուն զբաղուած է նուագահանդիսի պատրաստութեամբ։ Այդ նուագահանդէսին նուագեցին նրա օրատօրիան*) «Քրիստոսը Ձիթենեաց սարի վրայ» և նոյնպէս նրա երկու սիմֆօնիաները։

Նուագահանդէսը մեծ յաջողութիւն ունեցաւ և նիւթապէս նպաստեց հեղինակին տալով նրան զուտ հասոյթ 1800 ֆլորին։

*) Հոգեւոր բովանդակութիւն ունեցող օպերա։

Գրանից յետոյ թէ և նա ձեռնամուխ եղաւ մի օպերա գրելու, որի համար առաջարկութիւն էր ստացել մի թատրօնապետից, սակայն անկատար թողեց և փոխարէնը լոյս ընծայեց աննման գեղեցիկ հերոսական սիմֆօնիան (Eroica)։ Պէտք է ասաց, որ Բեթհովէնը այդ տարիներում շատ էր այցելում Փրանսական դեսպան Բերնադոտիին (վերջը Շվեդացոց թագաւոր) և չափազանց յափշտակուած էր Նապօլէօն I-ի անձնաւորութեամբ։

Չարգացած և սնուած այն ազնիւ սկզբունքներով, յանուն որոնց կռիւ էր մղում մարդկային վեհագոյն իդէալների համար, Բեթհովէնը իւր գաղափարներով հասարակապետական էր և երիտասարդ Քէներալ Նապ. Բօնապարտի անձը իւր վրայ էր կենդրօնացրել մեծ երաժշտի ուշադրութիւնը։ Նապօլէօնի գործունէութեան մէջ էր տեսնում նա իւր իդէալական երազների իրականացումն, ուստի և այդ հրաշալի սիմֆօնիան գրելիս նա յիշում էր միայն այդ հերոսին։ Գրուածքը վերջացնելով նա զգու-

շուրթեամբ առաջին երեսին դրօշմեց՝ „Buonaparte“, սակայն հիասթափութիւնը շուտ հասաւ, երբ տեղեկութիւն ստացուեց թէ Նապօլէօնը կայսերական տիտղոս ընդունած է, երաժիշտը դայրացած պատռեց այդ մակագրութիւնը և դրեց վերջնական վերնագիրը «Հերոսական սիմֆօնիա»:

Այնուհետև նա նոյն իսկ չէր ցանկանում լսել Նապօլէօնի անունը և երբ վերջինս Ս. Հեղինէի կղզին աքսորուեցաւ Բեթհովէնը սառնասիրտ նկատեց՝ ես նախատեսնում էի այդ աղէտը, երբ գրեցի հերոսական սիմֆօնիայի մահանուագը (marche funebre):

Նոյն հերոսական ոգին դրդեց նրան ձեռնամուխ լինել մի այլ ստեղծագործութեան և նա գրեց իւր միակ օպերան «Լէօնօրա» կամ «Փիղելիօ»: Նրաժիշտը վաղուց էր տրամագրուած և մեծ փափագ ունէր օպերա գրելու և քանի որ լսողութիւնը չէր կորցրել չափազանց սիրում էր օպերա յաճախել: Ահա մի անգամ երբ ներկայացնում էին Պայեր երաժշտի «Լէօնօրա» անունով օպերան, Բեթհովէնը

միանգամայն ոգևորուեց բովանդակութիւնից: Նստած լինելով հեղինակի մօտ, նա չէր ծածկում իւր հիացմունքը և շարունակ գովաբանում էր: Բնականաբար Բեթհովէնի գովասանքը չատ հաճելի էր Պայեր հեղինակին, քանի որ նա վերագրում էր իւր երաժշտական հըմտութեան և իւր գրուածքի վսեմութեան, սակայն մեծ եղաւ նրա զայրոյթը, երբ Բեթհովէնը գովասանքներ չուայելով՝ յանկարծ յարեց.

— Անպատճառ, անպատճառ պէտք է ձեր օպերայի համար երաժշտութիւն գրեմ, «սառը» ջուր մաղելով երաժշտի ուրախութեան:

Բովանդակութիւնը յանձնուեցաւ յայտնի լիբրետիստ Զօնէյտներին, որ երկու գործողութիւնը երեքի դարձրեց:

Ահա այդ օպերայի բովանդակութիւնը: Զարասիրտ Պիղարօն մեղադրում է թագաւորի առջև սպանական ազնուական Ֆլորեստանին, որին և բանտարկում են: Ֆլորեստանի հաւատարիմ արիասիրտ կինը՝ Լէօնօրան տրդայի զգեստ հագած, Փիղելիօ անունով:

գնում է և բանտում ծառայում իբրև բանտապետի օգնական: Չարագործ Պիզարօն չբաւականանալով Ֆլորեստանի դժբաղդութեամբ, կամենում է նրան սովամահ անել: Այդ իմանում է բանտապետը և յայտնում Ֆիդելիօյին: Նրանք երկուսն էլ ստորերկրեայ անցքերով մտնում են Ֆլորեստանի խուցը և ցանկանում են նրան աղատել, երբ անսպասելի ներս է գալիս Պիզարօն, Ֆլորեստանին սպանելու նպատակով: Ֆիդելիօն պաշտպանելով իւր ամուսնուն՝ յայտնում է, թէ ինքը լէօնօրան է՝ Ֆլորեստանի կինը: Յանկարծ լսում է նախարարի փողերի ձայները, որ գալիս է քննելու քաղաքի գործերը: Պիզարօի լարած նենգամիտ որոգայթները բացւում են, Ֆլորեստանին սպառնում, իսկ նրա փոխարէն Պիզարօին են բանտարկում:

Գլխաւոր դերը (Ֆիդելիօյի) պիտի կատարէր մատաղատի երգչուհի Միլդերը, որ թէև յետոյ շատ հուչակուեց, բայց այն ժամանակ դեռ շատ անփորձ էր և Բեթհովէնը չէր վստահանում նրա ուժերի վրայ:

Օպերայի առաջին ներկայացումը տեղի ունեցաւ անբարեպատեհ հանգամանքներում, 1805 թուակ. նոյեմբեր ամսին: Վիեննան Նապօլէօնի ձեռքումն էր, արիստոկրատիան փախուստ էր տուել մայրաքաղաքից և առաջին ներկայացման հանդիսականները ֆրանսական սպաներն էին:

Հասարակութիւնը շատ սառը վերաբերուեց օպերային: Սլոժէն անբովանդակ էր և տալչնորհ, թէև հեղինակը ինքը չէր նկատում, իսկ քննադատները ոչ միայն խիստ, այլ ուղղակի անարգար և անողոր էին:

Ծանր էր երաժշտի համար իւր սիրասուն զաւակի անկումը, սակայն նա չյուսահատուեց:

Շուտով վերադարձան մտերիմ բարեկամները, որոնք ձեռնհաս էին այդ գրուածքի երաժշտական արժանաւորութիւնները գնահատելու: Ժողովուեցան իշխան Լիխնովսկու մօտ և երկար ընդգիմանալուց յետոյ համոզեցին հեղինակին՝ փոփոխութիւնների և կրճատումների ենթարկել օպերան:

1806 թ. մարտի 26-ին նորէն ներկայացուեց օպերան, որ արդէն երկու գործողութեամբ էր և Ֆլորեստանի դերը յանձնուած էր նշանաւոր Ռիօլէլ երգչին, որ մեծ յաջողութեամբ կատարեց իւր դերը: Մնացեալ դերակատարները միևնոյն էին, մինը միւսից անշընորհք:

Այդ ներկայացման համար Բեթհովէնը գրում է նոր ուվերտիւրա*), որ այժմ յայտնի է «№ 3 Լէօնօրա» անունով:

Այս անգամ թէև օպերան յաջողութիւն ունեցաւ և քննադատների լեզուն աւելի մեղմ էր, սակայն նորէն անբաւականութիւններ ծագած լինելով թատրոնի կառավարչի և հեղինակի միջև, վերջինս յետ վերցրեց օպերայի պարտիտուրան **): Շատ տարիներ անց Բեթհովէնը կրկին ձեռնամուխ եղաւ այդ օպերայի փոփոխութեան, բայց սա նո-

*) Երաժշտական յառաջարան, որի մէջ ամփոփուած են լինում օպերայի զլխաւոր մեղեդիները:

**) Ամբողջ նուագախմբի ձայների տետրը:

րէն տրամութեան և վշտերի աղբիւր դարձաւ հեղինակի համար:

Այստեղ վերջանում է Բեթհովէնի երիտասարդական գործունէութեան չըրջանը. կեանքը նրան կատարելապէս հասունացրել էր, իսկ այդ չըջանի հսկայական անմահ ստեղծագործութիւնները „Eroica“ և «Լէօնօրա» նրան դարձրին մի անմերձեանալի արուեստագէտ գեղարուեստի միջ:

Բայց և այնպէս նրա բարեկամների համար ծանր էր տեսնել մեծ երաժշտի վիրաւորուած ինքնասիրութիւնը. և ահա նրա տխրութիւնը և յուսահատութիւնը փարատելու համար նրա բարեկամ Բրոնսվիկը իւր հետ տարաւ նրան Հունգարիա՝ իւր կալուածքը:

Այդ ժամանակամիջոցում նրա ոյժերը կարծես թէ սպառուել էին և աշխատելու փափաղը նուազել էր: Բայց և այնպէս այդ ճանապարհորդութիւնից մի պատրաստի սոնատ բերեց օր. 57, որ դարմանալի լայն և վսեմ բնաւորութիւն ունի, իսկ Վիեննա վերադառնալուց

ստեղծեց երեք կուսութեամբ*) ռուսական կեանքից վերցրած, որոնց նուիրեց ռուսաց դեսպան կոմս Ռադումովսկուն։ Ժամանակակիցները նրանց վեհութիւնը չհասկանալով, անկարող եղան զնահատել։

1806 թ. նրա ամենամեծ և նշանաւոր շարադրութիւնն էր 4-րդ սիմֆոնիան, որ ամենեւին նման չէ հերոսական սիմֆոնիային և աւելի չուտ կարծես յիշեցնում է երկրորդի բնաւորութիւնը։ Խօսելով այդ գրութեան մասին Վիլդէրը ասում է. «ինչպէս երեւում է՝ Բեթհովենը հարցնում է ինքն իրեն, թէ արդեօք արժէ՞ աշխարհին յայտնել իւր տանջանքները. եւ կարծես թէ իւր արտասուքը զսպելու համար ծիծաղում է»։

Գերմանացիք այդ սիմֆոնիան շատ չեն հաւանում, իսկ Վիլդէրը թէև հահամաձայն է, որ դրա մէջ չկան երեակայութեան այնպիսի թուիչքներ, ինչպիսիք կան նրա միւս գրութեաների մէջ, բայց այնուամենայնիւ մեծ շարադրու-

*) 20րդ երաժշտական գործիքների համադրութիւնը։

թիւն է անուանում։ Բերլինի կարծիքով 4-րդ սիմֆոնիայի երկրորդ մասը (adagio-ն) լսելիս մարդ նոյն տալաւորութիւնն է ստանում, ինչ որ Դանտէի Աստուածային կառակերպութեան մէջ Ֆրանչիսկա - Դա - Ռիմինիի բանաստեղծական պատմութիւնը կարդալիս։

Այդ սիմֆոնիայից յետոյ նա յօրինեց մի կոնցերտ ջութակի և օրկեստրի համար և ասլա իւր նշանաւոր 32 վարիացիաները։ Վերջինիս վերաբերմամբ մի զուարճալի անեկդոտ են պատմում։

Մի օր Բեթհովենը այցելում է իրեն լաւ ծանօթ ընտանիքի, որի աւագ դուստրը դաշնամուրի վրայ նուագում էր մի կտոր վարժուելու համար։ Մեծ երաժիշտը երկար լուռ լսելուց յետոյ, վերջապէս համբերութիւնը կորցրած հարցնում է.

— Խնդրեմ ասացէ՛ք, օրիորդ, այդ ի՞նչ էք նուագում։

— Ձեր յօրինած 32 վարիացիաները, սիրելի Մատստրօ, ծիծաղով պատասխանում է աղջիկը։

Բեթհովէնը իւր ճակատին խփելով բացականչում է.

— Ախ ես յիմարս, միթէ կարելի է այդպիսի անմիտ բաներ յօրինել:

Այդ ժամանակ Վիեննայի Թատրոնների ղեկավարութիւնը նորէն մի խումբ բարձր դասակարգի անձանց ձեռքն է անցնում, որոնց մեծ մասը Բեթհովէնի լաւ բարեկամներն էին: Վերջինս սասաիկ փափագ է յայտնում դրամատիքական երաժշտութիւններ գրել և պաշտօնական թղթով դիմում է այդ խմբին. սակայն նրան մինչև անգամ չեն էլ պատասխանում, և ահա իւր վրէժը կարծես հանելու դիտաւորութեամբ գրում է իւր ամենագեղեցիկ ուղերտիւրան՝ «Վօրիօլան և Ծ-րդ սիմֆօնիան»: Առաջին գերութեամբ հարկաւ որ նա օպերայի համար պատրաստելիս է եղել, բայց լաւ լիբրետիստ չգտնուելու պատճառով կիսատ է թողել:

Գէթ մօտաւորապէս ըմբռնելու համար Ծ-րդ սիմֆօնիայի արժանաւորութիւնները, շատանաք Բեռլինովի կարծի-

քով, որ ասում է. «նա կարծես իւր հարուստ երեւակայութեանը կատարեալ ազատութիւն է տուել: Ոչ մի գրութեամբ այդ աստիճանի չէ արտայայտում Բեթհովէնի անհատականութիւնը, եւ չէ պատկերացնում հեղինակի քարծր, վսեմ եւ ազնիւ զգացումները, որքան այդ սիմֆօնիան»:

Արդէն 1880 թ. այդ գրութեամբ էսքիզները պատրաստ էին, իսկ 1807 թ. Բեթհովէնը ամառը տեղափոխուելով Բադ քաղաքը և այնտեղ անընդհատ աշխատելով, վերջապէս Հէյլիգենշտատում աւարտեց և այնտեղ յօրինեց իւր առաջին մեսսան (պատարագը):

1808 թ. գարնանը Բեթհովէնը կրկին բնակութիւն է հաստատում Հէյլիգենշտատում, որ նրան շատ սիրելի էր դարձել և գրում է իւր երեկի Ծ-րդ հովուական (պաստօրալ) սիմֆօնիան: Գրութեամբի ածականից արդէն նկատելի է, որ նրա մէջ պիտի պատկերանան գիւղական կեանքը և անարատ բնութիւնը: Արդէն ամենահին ժամանակներից սկսած աշ-

խատում էին այնպիսի մի երաժշտութիւն ստեղծել, որ կարող լինէր մի որոշ գաղափար, իդէա արտայայտել: Բեթհովէնը ինքը մի որեւիցէ կտոր գրելիս միշտ մի գաղափար, մի խորհուրդ էր ունենում ի նկատի և հենց որ վերջացնում էր, մոռացութեան էր տալիս այդ գաղափարը, կարծես թէ աւելորդ համարելով հաշիւ տալ մարդկութեանը իւր զգացմունքները մասին: Բայց նա ունի գրուածքներ, որոնց վերնագրերն արդէն որոշ գաղափար են տալիս ամբողջ բովանդակութեան մասին. և այդ սիմֆօնիան՝ թէ իւր գաղափարներով և թէ ստեղծագործութեամբ իրեն հաւասարը չունի:

III

Բեթհովէնի ֆիզիքական և բարոյական կազմուածքը: Ընկերական շրջանը: Բեթհովէնը իբրեւ արտիստ: Նրա զրականական և երաժշտական հաշակը:

Միչև հիմա մենք նկարագրեցինք Բեթհովէնի կեանքը, նրա գործերը, այժմս ծանօթանանք նրա անձնաւորութեան հետ:

Իսկապէս Բեթհովէնի արտաքինը պատկերացնելու համար ամենայարմար պիտի լինէին 1800/5 թուակ., երբ նրա դէմքը երիտասարդական աշխոյժ էր կրքում: Բազմաթիւ նկարիչներ աղաչումէին Բեթհովէնին թոյլ տալ նկարել իրեն, սակայն նա չարունակ մերժում էր: Բայց և այնպէս մի քանիսն իրենց նպատակին հասան, թէ և ոչ կատարելապէս, բայտ որում ստիպուած էին միայն վայրկեաններով դիտել նրա դէմքը և այնու-

հետև յիշողութեամբ նկարել: Շատ հետաքրքիր է Բեթհովէնի մի փոքրիկ մինիատիւր պատկերը 1802 թ. որ Հորնեման նկարիչի գործն է: Ահա թէ այդ փոքրիկ պատկերի համաձայն ինչպիսի արտաքին է ունեցել մեծ երաժիշտը իւր երիտասարդութեան ամենաչքնաղ օրերում. գլուխը մեծ, առիւծի գլխի նման, ծաղկատար դէմք. երկար և խիտ մազեր՝ անկանոն թափուած ամեն կողմից, արտաքոյ կարգի լայն ճակատ: Նա խաժակն էր, քիթը լայն և փոքր աւելի կարմրած, բերանը հաստատուն արտայայտութեամբ, ատամները սպիտակ և կանոնաւոր, կզակը քառանկիւնաձև, հասակը թէև միջակից էլ պակաս, բայց զօրեղ, աւողջ մկանուններով: Մատները կարճ, հաստ: Նրա շարժուածքները բնաւ վայելուչ չլինելով աչքի էին ընկնում տարօրինակ արագութեամբ և կենդանութեամբ:

Փողոցումնա միշտ առանձին տպաւորութիւն էր թողնում անցորդներին վրայ, մանաւանդ որ չորերը միշտ անկարգ էին, թէ և մաքուր. նա հագնում էր կապոյտ կամ կանանչ մահուղի

զգեստ. դեղնագոյն պղնձեայ կոճակներով: Այդ մոյգ հագուստի վրայ երևում էին սպիտակ բաճկոնակը, փողպատը և սև ժապաւէնից կախուած հեռադիտակը, որովհետև Բեթհովէնը շատ կարճատեսէր. Գդակը ծածկումէր բաւական ծիծաղելի կերպով՝ ամեն կողմից ճմլուած: Ֆաճախ փողոցում նա միայնակ խօսում էր ձեռ ու ոտ շարժելով, և մինչդեռ չափազանց արագ մանդալուց վերարկուն ծածանում էր օդի մէջ, հնարաւոր էր տեսնել, որ դրպանները միշտ ծանրաբեռնուած են ամեն տեսակ մանր-մունր առարկաներով՝ նօթայի թղթով, լսելու խողովակով և այլն:

Բեթհովէնի բնաւորութեան մէջ ամենազարմանալի կերպով վսեմը, բարձրը անտանելի գուհակութեան հետ էր կապուած: Բայց բաւական է մի թեթև ակնարկ ձգել նրա անցեալի վրայ, որ այդ տարօրինակ երևոյթի բնական պատճառները գտնել: Ծնուած փոքրիկ զաւառական քաղաքում, մի համեստ գերդաստան մէջ, ուր մայրը սղաշուում էր որդուն, իսկ հայրը անտանելի կոպիտ վարմուն-

քով գրգռում էր երեխային, նա զըրկուած էր նոյն իսկ սովորական մխիթարանքներէց: Արդէն հօր մշտական հարբած տեսքը կարող էր ամենաւատ ագրեցութիւնը գործել զգայուն, կըքոտ մանկան վրայ... և յանկարծ այդպիսի հանգամանքներէց յետոյ նա ընկնում է Վիեննայի բարձրագոյն շրջանները, ուր ոչ թէ միայն նրան յարգում են, այլ մինչև անգամ խորին ակնածութեամբ են վերաբերում և հակառակ իւր կոպիտ տգեղ դէմքին, չքնաղ, փափկասուն կըրթուած կանայք և օրիորդներ յափշտակում են նրա անձնաւորութեամբ:

Ինչպէս արդէն գիտենք, նա ուսումից զուրկ էր մնացել, բայց բնութիւնից օժտուած լինելով մտաւոր ընդունակութիւններով նա մուտք ունէր լուսաւոր շրջանները և միայն խուսափում էր արիստոկրատներից և պալատական շրջաններում երբէք չէր փոխում իւր սովորական ձևերն և վարմունքը, ըստ որում ամենեւին չէր ցանկանում իւր ազատութեան վրայ բռնանալ: Այդպէս մի անգամ Բեթհովէնը սաստիկ վրդովուած

գալիս է իւր աչակերտ, Աւստրիայի Թագաւանգ Ռուդոլֆի մօտ և յայտնում որ ընդհատում է իւր դասերը: Թագաւանգը ապշած նախ աղաչում է և ապա պահանջում է, որ պատճառները իրեն յայտնէ: Վերջապէս Բեթհովէնը խոստովանում է, թէ անկարող է ենթարկուել արքունիքի ընդունած կարգերին, մինչդեռ արարողապետը նրանից խստիւ պահանջում է կարգերի պահպանումը: Եւ քանի որ երաժշտապետի որոշումը անփոփոխ էր, Թագաւանգին մնաց միայն համաձայնել այդ պահանջին:

Բայց պէտք է նկատել և այն, որ Բեթհովէնը չատ կանուխ արժանանալով չտեսնուած փառքին՝ չափազանց մեծամիտ և գոռոզ էր դարձել, որոյ շնորհիւ նրանից անպակաս էին բաղմատեսակ թիւրիմացութիւնները: Այդպէս մի փառաւոր հացկերոյթին, որ տալիս էր մի պառաւ դքսուհի ի պատիւ գերմանական մի մեծ իշխանի, ուր ի թիւս այլ հրաւիրեալներ ի Բեթհովէնը կար, վերջինս նկատելով որ իւր համար երկրորդ սե-

նեակումն է տեղ յատկացրած, բարձրա-
ձայն դքսուհուն անուանեց «ցնդուած
պառաւ», որ չգիտէ թէ՛ մեծ տաղանդ-
ներն առաւել բարձր են, քան թէ աշ-
խարհիս բոլոր իշխանաւորները, և վշտա-
ցած դուրս գնաց պալատից:

Մի այլ անգամ բազմամարդ երեկոյ-
թին նրան խնդրում են նուագել: Մեծ
երաժիշտը զիջանելով բոլուն աղաչանքնե-
րին համաձայնում է: Այդ ժամանակ կայ-
սերական տան երիտասարդ իշխաններից
մէկը բարձրաձայն խօսակցում էր իւր
չըջապատողների հետ: Բեթհովէնը մի
քանի անգամ դէպի նա դառնալով՝ խէթ
նայում է իշխանին, բայց որովհետեւ վեր-
ջինս, ամենեին կարևորութիւն չտալով
այդ նայուածքներին, շարունակում էր
խօսել, Բեթհովէնը ընդհատելով նուագե-
լլն, վրդովուած բարձրաձայն ասում է.
«Նա այդպիսի խոզերու համար սովորու-
թիւն չունիմ նուագելու»:

Նա չափազանց զիւրազրդիւ էր և
այդպիսի դէպքերում կատարելապէս կոր-
ցնում էր իրեն, իսկ խլանալուց յետոյ
ծայրայեղ կասկածոտ և կրքոտ դար-

ձաւ: Բեթհովէնի եղբայրները օգտուելով
նրա կրքոտ բնաւորութիւնից ստէպ՝ զըր-
գուում էին նրան ամենամտերիմ բարե-
կամների դէմ: Բայց ուրախ տրամա-
դրուած ըոպէներին որքան էլ բարկա-
ցնէին, այնուամենայնիւ չէր նեղանում
և չափազանց կատակասէր էր դառնում:
Նրա նամակները լի են սրախօսութիւն-
ներով և կատակներով:

Նա պաշտում էր բնութիւնը և ժա-
մերով անտառում ծառի տակ պառկած
կատարելապէս մոռանում էր թէ իրեն և
թէ ամբողջ աշխարհը. իւր ամենա-
վսեմ մտքերը նա հաւաքում էր այնպէս,
ինչպէս մեղուն իւր հիւթերը բաց օդում
թաւչեայ ծաղիկներից:

Նա այն աստիճան անհոգ էր և մո-
ռացկոտ, որ ստէպ իւր բաճկոնը կամ
գլխարկը թողնում էր անտառում և վե-
րագառնում առանց յիշելու իւր կորուս-
տը: Նոյն իսկ մի անգամ բաճկոնի զըր-
պանումն էր թողել նուագահանդիսից
ստացած ամբողջ հասոյթը, որ անդարձ
կորել էր զգեստի հետ միատեղ:

Ընդհանրապէս մեծ երաժիշտը աչքի

էր ընկնում իւր տարօրինակ վարմունքով, որն արտայայտւում էր նրա խօսակցութեան, ձևերի, նիստ ու կացի մէջ:

Այդպէս օրինակի համար նա տնդադար փոխում էր իւր բնակարանները, ընտրելով միշտ լուսաւոր սենեակներ և գեղեցիկ տեսարան ունեցող: Փոխադրուելով նոր բնակարանը, որը սկզբում շատ էր հաւանում, նա նուիրւում էր սենեակների սարք ու կարգին. գնում էր անչափ կահ կարասիք, որպէս զի 1—2 շաբաթից մի այլ տեղ փոխուի:

Վիեննայի Մեօլկերբաստէյ փողոցում մի բնակարան կար, որ Բեթհովէնին շատ հաճելի էր: Նա բազմիցս անգամ վարձել է այդ բնակարանը ու յետոյ տեղափոխուել: Տանտէրերը այնքան էլ մեծ հաճոյքով տուն չէին տալիս նրան:

Նրաժիշտը սովորութիւն ունէր զովանալու համար սառը ջուր ածել իւր վրայ, և որովհետև բնակարանը վերին յարկումն էր, իսկ յատակը ոչ այնքան գովելի չինուած, ջուրը ճեղքերից ներքև էր թափւում և մեծամեծ գոգոհութիւններ ծագեցնում:

Բեթհովէնի սիրած այդ բնակարանը չորրորդ յարկումն էր, որտեղից բնութեան հրաշալիքներն էին բացւում աչքի առջև: Մի օր երաժշտին միտք է ծագում, որ տեսարանը դէպի Ռանուբ գետը աւելի սքանչելի կը լինի—ամփոփ, եթէ հրկու պատուհանի մէջտեղի պատը վերցնեն: Մտածելուն անմիջապէս գործողութիւնն է հետևում առանց տանտիրոջ կամքն առնելու և մի քանի ժամ անցած գրեթէ որմնադիրը պատը քանդած պիտի լինէր, երբ տանտէրը վրայ է հասնում և սարսափահար եղած ապշում է: Հարկաւ երաժշտին առաջարկեցին տունը դատարկել:

Շատ տարիք անց Բեթհովէնը շէր կարողանում ըմբռնել թէ ինչո՞ւ նրան արգելեցին իւր դիտաւորութիւնը իրագործել և պատը քանդել: Պէտք է ասել, որ մեծ երաժիշտը ընդհանրապէս աւելի ժլատ էր քան թէ առատաձեռն, մանաւանդ վերջին տարիքը, երբ նա եղբօր որդու համար էր ժողովում բոլոր իւր հկամոտները, սակայն բնակարանների նկատմամբ միշտ առատաձեռն մնաց:

Նրա սենեակում կատարեալ քահօս էր մանաւանդ թղթերի վերաբերեալ: «Մեասան» աւարտած լինելով՝ նա երկար ժամանակ փնտռում էր նրա առաջին մասը և վերջապէս շարադրութիւնը խոհանոցում գտնուեց, ուր աղախինը տարել էր կարագ փաթածելու համար:

Միտքը զբաղուած ժամանակ ամեն ինչ մոռանում էր: Պատահում էր, որ պանդոկ դնալով ճաշելու համար, եթէ ծառան խսկոյն չէր բերի պատուիրած կերակուրը, նա ոգևորում էր մի որ և է թեմայով և ճաշացուցակի վրայ իւր մըտքերն էր գրի անցնում իսպառ մոռանալով քաղցը և մտաբերելով իւր այցելութեան բուն նպատակը միայն այն ժամանակ, երբ յաճախորդները արդէն հեռացած էին լինում և ծառան յայտնում էր, որ բոլոր կերակուրները սպառուած են: Նա շատ չափաւոր կեանք էր վարում, խմում էր միայն մաքուր ջուր և սուրճ. վերջինը սիրած խմելիքը լինելով, առանձին խնամքով էր պատրաստել տալիս իւրաքանչիւր օր մի բաժակ սուրճի համար 60 հատիկ ընտրելով: Ներկոները

նա անց էր կացնում գարեջուր խմելով, լրագիրներ կարդալով և Ներուպայի քաղաքական հարցերի քննադատութեամբ: Բայց նրա բնաւորութեան թերութիւնները ինքն ըստ ինքեան նսեմանում են նրա անսահման բարութեան առջև: Նա թէև դիւրութեամբ վերջ էր տալիս իւր բարեկամական յարաբերութիւններին չընչին պատճառներից դրդուած, բայց իսկոյն զղջում էր և ներողութիւն խնդրելով խոստովանում էր իւր յանցանքը:

Այդպէս օրինակի համար երիտասարդ, բայց արդէն ամբողջ Ներուպայում հռչակ վայելող, դաշնակահար Հումելը երբ Վիեննա եկաւ, Բեթհովէնը նրան սիրալիր ընդունելութիւն ցոյց տուեց, սակայն չուտով նրանց միջև դժգոհութիւններ ծագեցին. մեծ երաժշտին սխալեցրեւ էին Հումելի վերաբերմամբ և նա մի կողմիտ նամակով դիմեց երիտասարդ նուագողին արգելելով նրան երբ և իցէ իւր տան չեմքը կոխելու: Սակայն միւս օրը Հումելը նորից նամակ է ստանում Բեթհովէնից, որը ամենամտերմական ձևով հրաւիրում է իւր մօտ, ներողութիւն խն-

դրելով, թէ նա խաբուած է և այլն. բնականաբար հասկանալի է, որ Բեթհովէնի վարժունքը ոչ ոքին չէր կարող հաճելի լինել, որով միայն նա թշնամիներ էր վաստակում:

Նրա դառնացած սիրտը հանգստացնում էին կանայք, որոնք աւելի կարողանում էին հասկանալ նրա անմահ ըզգացմունքներից բղխած գրուածքները: Այդ տարօրինակ մարդը, որ այդչափ ազատ էր պահում իրեն արխատկրատ շրջաններում, խորը տալաւորութիւն էր թողնում կանանց վրայ: Նրա մօտ գըտնուած է մի գեղեցկուհու մինխատիւր պատկերը, որ ենթադրում են թէ կոմսուհի Թերեզա-դը-Բրունսվիկն է: Պատկերի միւս երեսին գրուած էր. «Անզուգական քանքարին, մեծ արտիստին, սրտով մարդուն»: Թ. Բ.

Կարեւոր չինք համարում թուել այն կանանց անունները, որոնցով հրապուրւում էր Բեթհովէնը իւր կեանքի այդ շրջանում, որովհետեւ դրանք ըստ մեծ մասին թուրքիկ յափշտակութիւններ էին: Բայց յիշատակելու է դեռատի դե-

ղեցիկ Ջուլիետտա Գիւսկարդիին, որին Բեթհովէնը առաջին անգամ տեսաւ Վիեննայում 1801 թուակ. և սաստիկ սիրահարուեց: Բեթհովէնի մահից յետոյ գտնուեցան այն նամակները, որ նա գըրել էր այդ գեղեցկուհուն: Դրանք լի են այնպիսի խորը զգացմունքներով և սիրով, որ հասկանալի է, թէ ինչու 20 տարուց յետոյ իսկ, նա սառնարիւն չէր կարողանում լսել Ջուլիետտայի անունը, որ իրեն դաւաճանելով իշխ. Գալլենբերգի հետ էր ամուսնացել:

Նրա հայեացքները բարոյականութեան մասին որոշ էին, սակայն աւելի հետաքրքիր են նրա կրօնական համոզմունքները: Նա մինչև իւր կեանքի վերջը Աստուածադաւան մնաց (դեիստ) և Աստուծոյ գաղափարը նրա համար անբաժանելի էր բնութիւնից: Սեղանի վրայ դրուած մի չրջանակի մէջ հետեւալ բառերն էին գրուած.

— Ես այն եմ, ինչ որ կայ:

— Ես այն անմեղն եմ, ինչ որ կայ, ինչ որ եղել է, ինչ որ պիտի

լինի. ոչ մի մասնականացուի ծեռքը չի քարծրացրել եմ քողը:

— Նա ինքն իրենից է եղել եւ ամեն ինչ իւր գոյութեամբ նրան է պարտական»:

Այդ բառերը առնուած էին եգիպտական բուրգերի արձանագրութիւններից:

Այժմ անցնենք արտիստ Բեթհովէնի բնաւորութեանը: Արդէն գիտենք, որ նա մանկութեան հասակում շատ յաջող նուագում էր դաշնամուրի վրայ, սակայն հետըզհետէ նա անձնատուր եղաւ ստեղծելու, յօրինելու և նուագածութեամբ սակաւ էր զբաղւում, թէ և մասնաւոր շրջաններում երբէք չէր մերժում նուագել, մանաւանդ երբ պատրաստի գրուածքներ էր ունենում:

Բեթհովէնի մահից յետոյ ոչ ոք չկարողացաւ նման իմպրովիզացիաներ *),

*) Երբ մի որոշեալ երաժշտական ձև պահպանելով՝ առանց պատրաստուելու նուագում էին, այդ կոչում է իմպրովիզացիա:

վարիացիաներ, ֆանտազիաներ *) յօրինել, իսկ մրցման մասին հարկաւ որ խօսք էլ չէր կարող լինել:

Այդպէս Վիեննա էր հիկել յայտնի վիրտուոզ Շտէյքելտը, որ ամեն մրցումից բարձր էր համարում իրեն և չափազանց էֆէքտներով շլացնում էր ունկընդիր հասարակութիւնը: Մի երաժշտական երեկոյթին՝ որտեղ էր նաև Շտէյքելտը, իբրև ունկընդիր՝ Բեթհովէնը նուագում էր դաշնամուրի մասը իւր տրիօի մէջ: Այդ զրուածքը լուրջ աշխատութիւն էր և հասարակութիւնն այն տպաւորութիւնն ստացաւ, թէ իբր Բեթհովէնը յաղթուած լինէր:

Մի քանի օր անց, Շտէյքելտը պիտի նուագէր իւր կուինտետը **)՝ բովանդակութեամբ աղքատ, բայց լի աչք շլացնող էֆէքտներով: Հասարակութեան վրայ ոչ մի տպաւորութիւն չթողեց այդ երկը:

*) Երբ նուագում են ազատ առանց մի որոշեալ երաժշտական ձև պահպանելու—կոչւում է ֆանտազիա:

**) Հինգ երաժշտական զործիքների համար յօրինած մի կտոր:

Այն ժամանակ Բեթհովէնը մօտեցաւ դաշնամուրին, սկսեց մի մատով նուագել կուինտետի վերջի մասը այնպիսի հարուստ իմպրովիզացիոյով, որ բոլորովին ապշեցրեց հասարակութեանը: Շտէյքելտը իրեն յաղթուած զգալով՝ շտապեց Վիեննայից հեռանալ:

Իբրև նուագալմբի ղեկավար՝ Բեթհովէնը անտանելի էր. նա շատ ծիծաղելի դիրքով կանգնած էր լինում իւր սեղանի առաջ, որովհետև աշխատում էր երաժիշտներին նուագած կտորի բոլոր նըրբութիւններն ու իմաստները հասկացնել, որի համար ամեն տեսակ ծիծաղաշարժ ձևեր անում էր:

Յաճախ սաստիկ բարկանում ու հայհոյում էր երաժիշտներին, որոնք շատ էին զայրանում Բեթհովէնի վրայ, որը, աշխատելով միայն կտորի ոգին հասկացնել, միւս բոլոր մանրամասնութիւնները աչքաթող էր անում:

Հիմա տեսնենք ինչպէս էր յօրինում Բեթհովէնը:

Առհասարակ այն կարծիքը կայ, թէ երաժշտական գրութեանը ուղղակի

պատրաստ՝ կոմպոզիտորի գլխից դուրս են գալիս և նրանց հարկաւոր է միայն գրի առնել: Սակայն ենթադրուածի չափ էլ դիւրին չէ այդ:

Մի գերմանացի երաժիշտ Նոթրբոմ ազգանունով, գտել էր Բեթհովէնի մի տետրակը, որտեղ ահագին քանակութեամբ էսքիզներ էին հաւաքուած: Ներևում էր, որ Բեթհովէնի գլխում մի նոր միտք ծագելիս՝ տետրակում նշանակում էր և ազատ ժամերին սկսում էր այդ կտորները փոփոխել, կարգաւորել, մինչև որ բոլորովին կատարելագործուած ձև էր տալիս: Այդպէս չափազանց շատ ուղղուած տեղեր կան նրա երկրորդ սիմֆօնիայի մէջ: Բեթհովէնը չէր սիրում սրբագրութիւնների մասին իրեն հարց և փորձ անել և այդպիսի դէպքերում միշտ էլ պատասխանում էր. «Այսպէս աւելի լաւ է»: Բեթհովէնը շատ էր մտածում իւր վերջացած երկերի համար իսկ: Օրինակ Րիսը գնացել էր Լոնդոն Բեթհովէնի օր. 106 սոնատան տպելու համար: Յանկարծ իւր վարժապետը նամակով խընդրում է աղաժիօյի սկզբին մի չափ

(տակտ) աւելացնել: Րիսի զարմանքը անսահման էր, երբ որ Բեթհովէնի խնդիրը կատարելով տեսաւ, թէ որքան մեծ էֆէքտ յառաջ բերին այդ երկու աւելացրած ձայները:

Գալով Բեթհովէնի գրականական և գեղարուեստական ճաշակին, պէտք է ասել, որ նա միշտ ձգտում էր դէպի մեծը, բարձրը, վսեմը: Իւր կրթութեան պակասը նա լրացրեց ընթերցանութեամբ: Կլոպշտոկի «Մետսիադայով», երկար սքանչանալուց յետոյ, ծանօթացաւ Գեթթէի «Փառուտի» հետ:

«Փառուտի» հետ միաժամանակ նրան յայտնի էին իւր ժամանակակից միւս գերմանական հեղինակները՝ գրուածքները: Գրականութեան մէջ ամենից աւելի սիրում էր Շէքսպիրին: Նրա փոքրիկ գրադարանում գտան Շէքսպիրի բոլոր գրուածքները՝ բոլորովին գզգզուած կազմով, որից երևում էր, որ շատ էին գործածուած: Բայց հակառակ գրականական իւր բարձր ճաշակին, շատ թոյլ էր լեզուի մէջ. նրա նամակները վերին

աստիճանի զուարճալի են իրենց տառասխալներով:

Բեթհովէնի երաժշտական ճաշակի մասին շատ գծուար է գաղափար կազմել: Նրա նօթերի մէջ իտալական զբուռածքները քիչ տեղ էին բռնո մ, իսկ Մոցարտի Գօն-ժուանից ունէր մի քանի սոնատներ միայն: Բեթհովէնը Մոցարտի դաշնամուրի համար յօրինածներին կարեւորութիւն չէր տալիս: Ամենից շատ նա սիրում էր Հենդել կոմպոզիտորին, որին անուանում էր «երաժիշտների երաժիշտը», և միշտ ասում էր. «Գնացէք Հենդելի մօտ և սովորեցէք, թէ ինչպէս միջակ ուժերով կարելի է մեծ էֆէքտներ գոյացնել: Իւր ժամանակակիցների մէջ ամենից աւելի համակրում էր Կերուբինի երաժշտին:

IV

Թոշակ:—Մալֆատի:—Բետինա-Բրենտանո:—«Աթէնքի աներակները»:—Բեթհովէնը Տեպլիցում:—Ֆիդելիօ:—Նորօրորդին:—Բարեկամները:—Գործունէութիւնը:

Նոյն 1808 թուին Նապոլէոն Ա. մի քանի զերմանական իշխանութիւններ միացնելով Վեստֆալիան թագաւորութիւնը հիմնեց և փոքր եղբօրն թագաւոր նշանակեց, չուտով Բեթհովէնն այնտեղից առաջարկութիւն ստացաւ պալատական երաժիշտ լինելու և բոլոր նուագահանդէսներին ղեկավարելու: Բեթհովէնը համաձայնեց, որովհետև այդպիսով տարեկան հաստատ 750 դուկատ թոշակ պիտի ստանար(մօտ 7500 ռ.): Սակայն Վիեննայի նրա բարեկամներից երեքը՝ թագաժառանգ Ռուդոլֆը, Լորկովից ու Կինսկի իշխանները թոշակ նշանակեցին Բեթհո-

վէնին տարեկան 4000 ֆլորին այն պայմանով, որ երբեք չհեռանայ Վիեննայից: 1809 թուին, երբ քաղաքը պաշարուած էր ֆրանսիական զօրքերով, Բեթհովէնը չղիմանալով հրացանների և թնդանօթների պայթիւններին, որոնք սաստիկ վատ էին ազդում նրա վրայ, շրջակայքից փախաւ իւր եղբօր մօտ, բուն քաղաք: Միւս օրը քաղաքն անձնատուր եղաւ և մեծ երաժիշտը հանգստացաւ սարսափելի ձայներից:

Այդ տարի նա պատրաստեց իւր նշանաւոր «Հրաժեշտ» (Les adieux) սոնատան՝ op. 81, որը բաղկացած է «հրաժեշտ» (Թագաժառանգ Ռուդոլֆի հետ), «բացակայութիւն» (l'absence) և «վերադարձ» (le retour) մասերից:

Բեթհովէնի նիւթական դրութիւնը շատ վատ էր այդ միջոցին: Իշխանները, գտնուելով Վիեննայից հեռու, բոլորովին մոռացել էին Բեթհովէնին. միայն թագաժառանգն էր, որ ժամանակին վրձարում էր Բեթհովէնին խոստացած թոշակը: Պատերազմից յետոյ նրա դրութիւնը թէպէտ և լաւացաւ, այնուամենայնիւ

աշխատելու ցանկութիւնն չունէր, ըստ որում սկսել էր յաճախել Մալֆատի ընտանիքը, որի գեղեցիկ աղջկայ հետ ուզում էր ամուսնանալ: Այդ սէրը բոլորովին փոխեց Բեթհովէնին: Նա սկսեց հոգ տանել իւր արտաքինի վրայ և աշխատում էր միշտ լաւ հագնուած լինել: Բեթհովէնը չկարողացաւ իւր փափագը իրականացած տեսնել, որովհետև օրիորդ Մալֆատին չէր ընդունել նրա առաջարկութիւնը:

Այդ հանգամանքը այն աստիճան մտաւանջութեան մէջ ձգեց Բեթհովէնին, որ նա չէր կարողանում իւր «Նգմոնտ» անունով աշխատութիւնը վերջացնել, որը Գեթթէի համանուն դրամայի համար էր պատրաստում: Այդ աշխատութիւնը վերջացնելուց յետոյ, նա միայն մի քանի երգ յօրինեց, և այլ ևս բոլորովին թուլացած և ոյժից ընկած էր զգում իրեն:

Բեթհովէնը մի օր նստած իւր կլաւիսինի առաջ մի երգ էր յօրինում: Յանկարծ զգաց, որ մի ձեռք դիպաւ իւր ուսին: Բարկացած վեր բարձրացրեց իւր մեծ գլուխը, որովհետև չէր սիրում, որ իրեն ընդհատէին յօրինելիս: Մի հրա-

շալի, նորատի օրիորդ կանգնած էր նրա առաջ և ծիծաղում: Այդ տեսիլը մօտեցրեց իւր գլուխը Բեթհովէնի ականջին ու բարձր արտասանեց. «ես Բետինա Բրենտանօն եմ» *): Բեթհովէնը երգեց այդ հիանալի էսկի համար իւր նոր յօրինած երգերը, որից յետոյ օրիորդը կարողացաւ յամառ երաժշտին իւր որջից հանել ու տանել իւր հղբօր մօտ, որ Բեթհովէնի բարեկամներից մէկի ազգականն էր: Բետինան կարողացաւ իւր ուրախ բնաւորութեամբ հանգստացնել, մինչև անգամ փարատել Բեթհովէնի տխրութիւնը: Շուտով օրիորդը ամուսնացաւ յայտնի հնագէտ դ'Արնիմի հետ: Թէև այդ բանը միեւի տխրեցրեց Բեթհովէնին, բայց այնուամենայնիւ օրիորդ Բրենտանօն կարողացաւ ազատել մեծ երաժշտին ծանր և ճնշող թախիծից: Ոգեւորութիւնը նորից պատեց նրան, նա մոռացաւ իւր անբաղդ սէրը և նորից նուիրեց իրեն երաժշտութեան:

*) Այդ օրիորդը յայտնի է իւր նամակագրութեամբ զերմանական մեծ հեղինակ Գեթթէի հետ:

1811 թուին, Բուդապեշտում՝ Հունգարիայի մայրաքաղաքում՝ մեծ հանդեսներ պիտի կատարուէին Աւստրիայի կայսեր տօնի առթիւ: Բեթհովէնին առաջարկեցին մի երկ յօրինել, որքան կարելի է այլաբանական բովանդակութեամբ «Աթէնքի աւերակները» անունով: Այդ աշխատութիւնը շատ նշանաւոր էր, չնայելով որ բովանդակութիւնը անճոռնի էր գրուած: Ի՞նչքան մեծ պիտի լինէր Բեթհովէնի տաղանդը, որ կարող եղաւ այդպիսի անպատրաստ նիւթից, այնպիսի գեցեցիկ երաժշտութիւն ստեղծել: Դրժբաղդաբար Բեթհովէնը հիւանդութեան պատճառով չկարողացաւ անձամբ տեսնել Ժողովրդի հիացմունքը իւր գրուածքի վերաբերմամբ: Բայց պէտք է ասել, որ Բեթհովէնը դրամատիքական գրուածքներ քիչ ունի:

1811 թուին մեծ երաժիշտը բժիշկների խորհրդով զնաց Տեսլից (Բոհեմիա) առողջութիւնը վերականգնելու համար, թէև իւր ցանկութիւնն էր այդ նպատակով դէպի Նէապոլ ճանապարհորդել: Տեսլիցում նա գտաւ Վիեննայի ծանօթնե-

րից շատերին, նոյնպէս և կայսերական տան իշխաններից միքանիսին: Այդտեղ առաջին անգամ հանդիպեց Գեթթէին, և Բեթհովէնը, որ սքանչացած էր մեծ բանաստեղծի հեղինակութիւններով, բոլորովին հիասթափուեց նրա անձնաւորութիւնից: Մի անգամ նրանք զբօսնում էին միասին. անցորդները յարգանքով բարևում էին Բեթհովէնին, մինչդեռ Գեթթէն, այդ բարեկները իրեն վերագրելով, շարունակ ստիպուած էր զլխարկը հանել: Ելչհամբերելով Բեթհովէնը ասաց.

— Նեղութիւն մի կրէք այդքան, ըստ որում այդ բարեկները ձեզ չեն վերաբերում:

Մի այլ անգամ զբօսնելիս նրանք պատահեցին կայսերական տան իշխանագլուխներին: Գեթթէն իսկոյն ճանապարհից շեղուեց և կանգնեց՝ խոր ակնածութեամբ սպասելով այդ անձանց անցնելուն. իսկ Բեթհովէնը հանգիստ շարունակեց իւր ճանապարհը, և երբ որ նրանք հասան մեծ երաժիշտին, նախ իրենք բարեկամաբար ողջունեցին նրան: Հետաքրքիր են Բեթհովէնի խօսքերն այդ առ-

թիւ.—Թագաւորները կամքիցն է կախուած ամենաբարձր պաշտօններ տալ մէկին, կամ չքանչաններով զարդարել միւսին, բայց նրանցից չէ կախուած մի Բեթհովէն կամ Գեօթէ ստեղծել, այդ պատճառով նրանք պէտք է մեզ յարգեն:

Հասկանալի է, որ Բեթհովէնի այդ գտար չէր կարող հաճելի լինել Գեօթէին, և նրանք շատ սառը բաժանուեցին միմեանցից:

Տեպլիցում Բեթհովէնը ծանօթացաւ Ամելիա Զէբալդ անունով տաղանդաւոր երգչուհու հետ, որը, թէ և ոչ գեռատի, սակայն իւր բարձր խելքով, գեղեցիկ ձայնով և արհեստի կատարելութեամբ տիրեց մեծ երաժշտի սրտին: Բայց թէ ինչո՞ւ այդքան մտերմութիւնից յետոյ, որ Ամելիան ցոյց տուաւ, մանաւանդ Բեթհովէնի՝ Տէպլիցում կրած ծանր հիւանդութեան ժամանակ, չյաջողուեց մեծ երաժշտին ամուսնանալ այդ պատուական օրիորդի հետ,—մնացել է բոլորովին անյայտ: Միքանի տարուց յետոյ, օրիորդ Զէբալդն ամուսնացաւ մի ուրիշի հետ և միայն այդ կնոջ մահից յետոյ գտան նրա

մօտ Բեթհովէնի մազերից մի փունջ, որի վրայ Ամելիայի ձեռքով նշանակուած էր մեծ երաժշտի անունը:

1812 թ. նա գրեց իւր եօթներորդ սիմֆօնիան, որի երրորդ մասը՝ Allegretto (ուրախ, բնական տրագ) ամեն մի նուագահանդիսում զրաւում է ամբողջ հասարակութիւնը: Նոյնպէս այդ ժամանակին է պատկանում Վլիտտօրիայի ճակատամարտը, անուանուած նրա մեծ երկը:

1813 թ. մի մեծ նուագահանդէս սարքեց Բեթհովէնը, որտեղ նուագեցին եօթներորդ սիմֆօնիան և Վլիտտօրիայի ճակատամարտը՝ նուագախմբի համար փոխադրուած: Հասարակութիւնը համակրեց մանաւանդ այդ վերջի կտորը:

Այդ ժամանակ Բեթհովէնի նխթական դրութիւնը նորից վատացաւ, մինչդեռ զանազան չահախնդիր մարդիկ նրա գլուխը ծնկները, շատ անգամ փոփոխած ու այլանդակած, ծախում էին և արդիւնքը իրենց յատկացնում: Նա ստիպւած էր լինում երբեմն օրերով ստանը նստել, որովհետեւ կօշիկ չուէէր, և իւր ասեղով «կօշիկները հիւանդ էին»: Բայց ինչպիսի

հալարտուլթեամբ էր ասում նա երեք տարուց յետոյ, թէ ինքը հօթը գոյգ կօշիկ ունի:

Կարճ ժամանակի ընթացքում Բեթհովէնի տուած երկու նուագահանդէսներում ունեցած յաջողութիւնը նրան կըրկին յիշեցրեց «Ֆիդելիօն», և թատրոնի ղեկավարները ղեմեցին Բեթհովէնին, խնդրելով, որ թոյլ տայ այդ օպերան իրենց օգտին ներկայացնեն: Մեծ երաժիշտը ուրախութեամբ համաձայնեց, մայն այն պայմանով, որ սպասեն մինչև իւր անելիք միքանի փոփոխութիւնները, և նա բոլորովին փոփոխելով առաջի գործողութիւնը, երկրորդը թողեց համարեա նոյնը:

Բեթհովէնը վաղուց մտածում էր բարեգործական նպատակով մի նուագահանդէս տալ. վերջապէս յաջողուեցաւ նրան: Այդտեղ զգալի եղաւ, թէ ինչ աստիճանի փոխուած էր մեծ երաժշտի նուագելու վարժութիւնը, և այդ՝ իւր ականջների ծանրանալուն պատճառով: Շատ անգամ չլարուած գործիքի վրայ էր նուագում, առանց զգալու նրա ան-

ներդաշնակութիւնը, և կամ այն աստիճան ուժգին էր խփում, որ լարերը կտրատուում էին:

Վերջապէս 1814 թ., մայիսի 23-ին առաջի անգամ կայացաւ «Ֆիդելիօն» ներկայացումը: Հասարակութեան ոգևորութեանը չափ չկար. Բեթհովէնին անվերջ դուրս էին կանչում, և այն օրից մինչև հիմայ «Ֆիդելիօն» շարունակ ներկայացնում են Վիեննայի թատրոններում:

Այդ յաջողութիւնից յետոյ, Արտաւրիա հրատարակիչը համաձայնեց տալ օպերան, Բեթհովէնը խնդրեց, իրեն թոյլ տալ իւր օպերայի ամեն մի կտորը նորից վերաքննել: Նրբ վերջի տպուած թերթը բերեց Բեթհովէնին Մոշոլեա երաժիշտը, նա տանը չէր. այն ժամանակ Մոշոլիսը գրեց վերջին երեսի վրայ. «Աստուծո՛ւ օգնութեամբ վերջացաւ այս աշխատանքը»: Միւս օրն այցելելով Բեթհովէնին, նա տեսաւ իւր խօսքերի տակ հետեւալը գրուած մեծ երաժշտի ձեռքով. «Անհատ, ինքդ օգնիր քեզ»:

«Ֆիդելիօն» հրատարակելուց յետոյ, Բեթհովէնը դարձեալ ունեցաւ միքանի

աշխատութիւններ, որպիսիք՝ են «Փառքի օրը», «Պոլոնէզ» և այլն: Վերջինս նուիրեց ռուսաց կայսրուհուն, որը դրա փոխարէն Բեթհովէնին ուղարկեց 150 դուկատ (1500 ռուբ.):

Միւս կողմից թէև թագաժառանգը իւր մասը վճարում էր կանոնաւոր, բայց իշխ. Լոբկովիցը իւր կարողութիւնից ընկաւ և չնայելով որ իշխանի գործերի դեկաւարը առաջարկեց Բեթհովէնին վճարել ամբողջ պարտքը, բայց երաժիշտը վեհանաճար չուզեց ընդունել այդ գումարը: Իսկ իշխ. Կինսկին պատերազմի ժամանակ վախճանուել էր, և Բեթհովէնը ստիպուած էր նրա ժառանգների դէմ դատ բանալ: Այդպիսով, 1815 թ, նրա տարեկան եկամուտը հասնում էր 3400 ֆլորինի:

Միևնոյն տարին Շարլ եղբայրը վախճանուելով, Բեթհովէնին կարգեց իւր ութը տարեկան որդու վրայ խնամակալ: Բայց Շարլի կինն այնքան էլ դիւրութեամբ չէր համաձայնում որդուց բաժանուել, և Բեթհովէնը ստիպուեցաւ հինգ տարի դատ վարել, մինչև որ յաջողուեց երեխային բոլորովին իւր խնամքի տակ

առնել: Հինգ տարուայ մէջ մանուկը բոլորովին փչացել էր, և խեղճ երաժիշտը երբէք չէր կարող երևակայել, թէ ինչպիսի օձ էր տաքացնում իւր կուրծքի վրայ: Եղբորորդուն իւր մօտ բերելով, անմիջապէս աշխատեց փոխել իւր անկանոն կեանքը, որով տնային ամեն տեսակ հոգսեր ծանրացան իւր վրայ, մինչև իսկ շատ անգամ ստիպուած էր լինում տան խաղաղութիւնը պահպանելու համար՝ իւր թանկագին ժամերը զոհել խոհարարուհու և աղախնութիջև ծագած կռիւները հանդարտացնելու և իւրաքանչիւրին իւր պարտքը հասկացնել տալու վրայ:

Առհասարակ այդ ժամանակ Բեթհովէնի կեանքը շատ տխուր էր Վիեննայում, ըստ որում իւր բարեկամների մի մասը վախճանուել, միւսներն ևս հեռացել էին քաղաքից: Իսկ նոր բարեկամներից աւելի մտերմութիւն վայելողը Լինդլէր երիտասարդն էր, որ չափազանց սիրում էր մեծ երաժիշտին և մահից յետոյ գրեց նրա կենսագրութիւնը: Մասնաւոր համակրութիւն ունէր նմանապէս

դէպի տիկին Շարէյխէրը, որ Բեթհովէնին օգնում էր առտնին գործերի մէջ, և դէպի բարոնուհի Էրտմանը: Երբ վերջինիս միամօր զաւակը վախճանուեց, Բեթհովէնը՝ իմանալով այդ՝ զնաց նրա մօտ և իւր կարեկցութիւնը այսպէս արտայայտեց. մօտեցաւ դաշնամուրին ու մի շատ տխուր կտոր սկսեց երկար նուագել: Վերջապէս վեր կացաւ, աչքերը արտասուքով լի մօտեցաւ դժբաղդ մօրը, պինդ սեղմեց նրա ձեռքը և, առանց մի խօսք արտասանելու, հեռացաւ: Եղբօր մահուամբ Բեթհովէնի աշխատելու եռանդը նուագեց, և երբ տարուայ ընթացքում գրած է միայն միքանի մանր բաներ, որոնց մէջ նշանաւոր է «Հեռու գտնուող սիրելին» հրաշալի պօէման:

1816 թ. նա իւր եղբօրորդուն որոշեց մի լաւ գիշերօթիկ դպրոց տալ և երկար որոնելուց յետոյ, փոքրիկ Շարլին տեղաւորեց իտալացի մանկավարժ Գելլիօյի մօտ, ուր բաւական յաճախ գրանուելով, մտերմական յարաբերութիւն հաստատեց նրա մեծ աղջկայ՝ Փաննիի

հետ, որ չափազանց յարգում և սիրում էր մեծ երաժշտին:

«Երբ որ Բեթհովէնը լաւ տրամադրութեան մէջ էր լինում, ասում է Փաննին իւր յիշողութիւնների մէջ, ամեն բան թոյլ էր տալիս իւր հետ անել. եղբօրորդուն գիրկն էր առնում, հետը խաղում, վազվզում, երեխայի նման կատակներ անում, իսկ վատ տրամադրութեան ժամանակ անշարժ նստած էր մնում տեղում, առանց մի բառ իսկ արտասանելու: Աւելորդ էր փորձել հետը խօսել, նա պատասխան չէր տալիս»:

Եթէ Բեթհովէնը քիչ էր աշխատում, դրանից չպէտք է եզրակացնել, թէ նա բաւականի պատուէրներ չէր ստանում: Ընդհակառակն՝ սկսած Աւստրիացի և Պրուսիայի թագաւորներից՝ նա շարունակ պատուէրներ էր ստանում զանազան բովանդակութեամբ օրատօրիաներ, սիմֆօնիաներ և այլն գրելու, բայց յամառութեամբ մերժում էր բոլոր առաջարկութիւնները: Եւ զարմանալի է թէ ինչպէս այդ ժամանակ Բեթհովէնը զգում էր իւր բոլոր գրուածքներից, և կարծես ըզ-

գալով, որ մօտենում էր իւր գագաթ-
նակէտին, ուզում էր հանդատութեամբ
ու խոր մտածմունքով պատրաստուել
վերջի մեծ ստեղծագործութեան համար:

Մի օր նա շատ ուրախ տրամադրու-
թեան մէջ եկաւ Դել-Րիօյի մօտ և ֆաննի-
յին մի փունջ ծաղիկ ընծայեց:

— Ես արդէն մօտեցել եմ վախճանիս,
ասաց նա. միակ բանը, որ նեղացնում
է ինձ, այն է, որ շատ քիչ եմ կատա-
րել արուեստիս նկատմամբ:

— Այդ կողմից կարող էք բոլորովին
հանգիստ սրտով մեռնել, պատասխանեց
ֆաննին, — դուք արդէն անմահացած էք
ձեր գրուածքների շնորհիւ:

— Ո՛չ, ո՛չ, այժմա բոլորովին ուրիշ
մտքեր են պաշարում ինձ, — ասաց Բեթ-
հովէնը:

Իսկ այդ մտքերն էին Գ-րդ սիմֆո-
նիան:

1817 թիւը նա նուիրեց այդ վսեմ եր-
կի ստեղծագործութեան:

V

Հանդիսաւոր մեսսան: — Գ-րդ սիմֆօնիան: — Վեր-
ջի անբաղդութիւնները: — Մահն և Թաղումը:

Գ-րդ սիմֆօնիան գրելուց առաջ, Բեթ-
հովէնը մի մեծ աշխատութիւն էր սկսել,
այն է՝ «Հանդիսաւոր մեսսան»:

Իսկապէս մեծ երաժիշտը միշտ հա-
կումն է ունեցել եկեղեցական երաժըշ-
տութիւն գրելու, բայց հացի խնդիրը
նրան ստիպում էր այլ ուղղութեամբ
գործել:

Ահա, թէ ինչ եզրակացութեան է
գալիս Բեթհովէնի կենսագիր Մաքսը:
Նա ասում է. «Բեթհովէնն մի այնպիսի
խոր երաժշտական կրթութիւն չունէր,
ինչպէս որ Բախը և Հենդելը*»): Նա չու-

*) Բողոքական եկեղեցական երաժշտութեան
ամենամեծ ներկայացուցիչները:

նէր նոյնպէս այն անարատ հաւատը, որ կարծես բղխում է այդ երաժիշտների գրուածքների միջից, որովհետեւ չնայելով իւր դիւստ լինելուն, Բեթհովէնը չէր սիրում կաթոլիքական եկեղեցին, թէև աւագանով պատկանում էր նրան:

«Հանգիստւոր Մեսսան» գրելում Բեթհովէնին նպաստեց իւր աշակերտի, Թագաժառանգ Ռուդոլֆի արքեպիսկոպոս ձեռնադրուելը: Նրաժշտը շատ էր ցանկանում ձեռնադրութեան օրը պատրաստ ունենալ իւր մեսսան նուագելու համար: Բայց այդ չյաջողուեց, որովհետեւ շատ հանգամանքներ բոլորովին հեռացնում էին նրան երաժշտութիւնից, մասնաւորապէս իւր հարսի հետ ունեցած անբաւականութիւնները ճարլի պատճառաւ և վերջինիս անհանգիստ կեանքը, որի դէմ շարունակ բողոքում էր ուսումնարանի վարչութիւնը:

«Մեսսան», ընդարձակ ծաւալ ստանալով, տեեց բաւական երկար և նրան կատարեալ կրօնական բնաւորութիւն տալու համար՝ անհրաժեշտ էր փակուել վանքերի մէջ և նիւթ պատրաստել:

Բայց թէ Լինչպիսի դժուարութեամբ էր յօրինում այդ գրուածքը, անկարելի է երևակայել: Տոն տէրը խնդրեց նրան բնակարանից դուրս գալ, որովհետեւ երբեմն ամբողջ գիշերներ անց էր կացնում չափերը (տակտերը) կազմելու վրայ և ոտքով այնպէս խփում էր յատակին, որ հարևանները չէին կարողանում քնել: Շինդլէրը պատմում է, որ մի անգամ մի ուրիշ երաժշտի հետ եկան Բեթհովէնին այցելութեան, սակայն, մօտենալով նրա դրանը, այնպիսի աղմուկ լսեցին, որ չհամարձակուեցան ներս մտնել: Միքանի ըոպէից յետոյ, նա ինքը դուռը բացեց և նրան գտան այնքան փոխուած ու այլալուծած, որ հազիւ կարողացան ճանաչել: Քրտնքի խոշոր կաթիլները գլորում էին նրա երեսից, նա կարծես պատերազմել էր կատաղի թըշնամիների դէմ:

Այդ մեսսան Բեթհովէնը նուիրեց Ռուդոլֆին և ուզում էր հրատարակել ըաժանորդագրութեամբ՝ ամեն մի օրինակը 50 դուկատ: Հրաւէր ուղարկեց շատ թագաւորների, մեծ երաժշտների

և այլն, սակայն ամբողջ Ներուպայում միայն 7 բաժանորդ գտնուեցաւ, այն էլ բոլորը թագաւորական տներէից:

Գերմանացի երիտասարդ նշանաւոր երաժիշտ Վերէրը և իտալացի մաէսարօ Րոսինին, որոնց օպերաները անդադար ներկայացնում էին բոլոր թատրոններում, մեծ ընդունելութիւն էին գտել այդ ժամանակ: Բեթհովէնի ինքնասիրութիւնը վիրաւորում էր սաստիկ, երբ տեսնում էր, որ օտարներին մինչև երկինք հն բարձրացնում, իսկ իրեն արդէն մոռացել են: Սակայն Աթէնքի աւերակներ-ի ներկայացման յաջողութիւնը վերջ տաւ այդ վիրաւորանքներին և հասարակութիւնը ոգևորուած՝ մեծ ցոյցեր արեց նրան: Գեռատի երգչուհի Վիլհելմինա Շրեօդերը, որի հետ նոր էր ծանօթացել Բեթհովէնը, խնդրեց իւր նպաստին ներկայացնել «Ֆիդելիօն»: Շուտով փորձերը սկսուելով, նուագախմբի ղեկավար ընտրուեց ինքը՝ Բեթհովէնը: Ահա մի աւանդատեսի խօսքերը առաջին փորձի ներկատմամբ: Նրա ղեկավարութեան տակ երաժիշտները նուագեցին «ուվերտիւ-

րան»։ Երգիչները սկսեցին իրենց երգերը, բոլորը խառնուեց, ոչ կարգ կար, ոչ կանոն, անկարելի լինելով շարունակել, երաժիշտները լռեցին: Գժբաղդ ղեկավարը զգաց այդ, բայց չէր հասկանում պատճառը: Հանդիսականներից ոչ ոք չէր համարձակում նրան մօտենալ և բացատրել պատճառը: Վերջապէս նա դիմեց Շինդլէրին, որը մի թղթի կտորի վրայ գրեց, թէ տանը կը բացատրէ մանրամասնութիւնները: Այդքանը բաւական էր Բեթհովէնին. նա վեր թռաւ իւր աթոռից և փախաւ տուն: Աննկարագրելի էր անբաղդ երաժիշտի յուսահատութիւնը այդ առթիւ:

Օրիորդը խաղում էր անման: Ներկայացումից յետոյ, Բեթհովէնը գնաց նրա մօտ և իւր չնորհակալութիւնը յայտնեց: Նրեկի երգչուհին ասում է իւր յիշողութիւնների մէջ. «Ոչ մի ցոյց կեանքումս այնքան ուրախութիւն չէր պատճառել ինձ, որքան Բեթհովէնի ասած մի քանի չնորհակալական խօսքերը»:

Այդ ժամանակները հարիւրաւոր ճանապարհորդներ Վիեննա այցելելիս, ցան-

կանում էին տեսնել Բեթհովէնին: Դրանց հետաքրքրութիւնը շատ էր զայրացնում երաժշտին, և նա ստիպուած էր ոչ դէի չընդունել:

Նա յօրինում էր 9-րդ սիմֆօնիան, իսկ 10-րդի ուրուագիծը արդէն պատրաստ ունէր յիշողութեան մէջ: Այդ պատճառով չէր կարող համաձայնել իսկոյն Գեօթէի «Փառուստ» զրամայի համար երաժշտութիւն գրել: Աւելիօք չը պէտք է զարմանալ այդպիսի մի մեծ հանճարի վրայ, որ երևակայութեան մէջ ահագին երկեր էր ստեղծում և շատ երկար ժամանակ, առանց գրի առնելու այդ յօրինուածները մնում էին նրա յիշողութեան մէջ և չէին մոռացւում:

Պէտք է ասած, որ Բեթհովէնի արդէն 1808 թ. յօրինած գրուածքից— «Փանտազիա», գաշնամուրի, նուագախմբի և երգեցիկ խմբերի համար երևում է, որ նա ուզում էր երաժշտութիւնը կապել երգեցողութեան հետ սիմֆօնիայի մէջ, և իւր այդ միտքը կատարելապէս իրագործեց 9-րդ սիմֆօնիայի մէջ:

1823 թ. նա որոշեց բոլոր գործերից

ազատ լինել և միայն այդ սիմֆօնիայով զբաղուել՝ մինչև անգամ արգելեց իւր բարեկամներին յաճախել իւր մօտ և ամբողջ օրեր անց էր կացնում դաշտերում ու առաջուայ պէս կորցնում իւր բաճկոնը, գլխարկը, և այլն: Շուտով նա գնաց Հետցենդորֆ գիւղը իւր ծանօթ մի բարոնի մօտ, ուր յոյս ունէր թէ, միայնութեան մէջ կը կարողանար շարունակել սկսած աշխատութիւնը, բայց բանը այդպէս չեղաւ: Բարոնը իւր պարտականութիւնն էր համարում միշտ Բեթհովէնին զբաղեցնել, և ուր որ երաժիշտը գնում էր զբօսնելու, սիրալիր տանտէրը հետևում էր նրան: Բեթհովէնը երկար չդիմացաւ այդտեղ և փախաւ Բագ, ուր միայնութեան մէջ աւարտեց իւր մեծ աշխատութիւնը:

9-րդ սիմֆօնիայի առաջին մասը վերին աստիճանի վեհ և միևնոյն ժամանակ տխուր բնաւորութիւն ունի: Նրկրորդ մասի համար նա երկու մեկոդիա ունէր պատրաստած, որոնցից մինը, ասում են, նրա մտքի մէջ ծնունդ առաւ այն բոսկին, երբ ճնճողկները ծլլում էին

Նրա պատուհանի տակ: 1823 թ. հոկտեմբերին բոլոր երեք մասերն էլ պատրաստ էին նրա երևակայութեան մէջ և հարկաւոր էր նոցա միայն գրի առնել: Այդ սիմֆօնիայի մէջ երգեցողութեան խօսքերը Բեթհովէնը առաւ Շիլլէրի «Ուրախութիւն» օղայից: Այդ ընտրութիւնը կարող ենք նրանով բացատրել, որ Շիլլէրի այդ գրուածքի իսկական վերնագիրն եղել է «Ազատութեան օդա», բայց այն ժամանակների քաղաքական հանգամանքները ստիպած էին մեծ հեղինակին վերնագիրը փոխել: Հարկաւ այդ գաղտնիքը յայտնի էր Բեթհովէնին, մանաւանդ որ ինքն էլ հասարակապետական էր, այդ պատճառով նա ընտրեց այդ օդան: Նրա բարեկամ հեղինակները շատ յուսահատուած էին այդ ծանր ժամանակից, որովհետեւ ազատ խօսքն արգելուած էր: Բեթհովէնը նրանց միշտ պատառնաւ նրանք էր. «Ոչ ոք չի կարող նօթաների ազատութիւնն արգելել»: Այդ պատճառով հասկանալի է, թէ ինչո՞ւ բոլոր երգեցողութեան կտորները 9-րդ սիմֆօնիայի մէջ պատերազմական բնաւորութիւն ունին,

իսկ խորալի մեղոդիան լի է կրօնական զգացմունքով, ուր կարծես ազատութիւնը փառաբանուած է երաժշտութեան մէջ:

Ինչպէս արդէն ասացինք, 1820 թուականներին վիեննայեցիք յափշտակուած էին օտարազգի երաժիշտներով, և Բեթհովէնը այնքան վիրաւորուած էր իրեն զգում, որ ուզեց 9-րդ սիմֆօնիան առաջի անգամ Բերլինում տալ: Նրբ այդ իմացան բարեկամները, իսկոյն մի սիրուն ուղերձ պատրաստեցին և ուղարկեցին նրան: Նա չափազանց զգացուեց և անմիջապէս վարձեց Վիեննայի թատրոններից մէկը, որի ղեկավարը պահանջեց մի երեկոյթի համար 1000 ֆլորին: Մայիսի 7-ին, 1824 թուին, նշանակեցին նուագահանդէսը, որտեղ պիտի նուագէին օր. 124 ուվերտիւրան, երեք մեծ հիմներ (փառաբանական երգեր) և 9-րդ սիմֆօնիան երգեցիկ խմբով: Նրբ կրկնութիւնները սկսուեցին, երգիչները սաստիկ գանգատուած էին իրենց դժուար կտորներից և ի գուր աղաչում Բեթհովէնին փոխել միջանի տեղերը, նա չհամաձայնեց ոչ մի փոփոխութիւն անել: Այդ նուագա-

հանդիսին պիտի մասնակցէին շատ նշանաւոր երգչուհիներ, որոնք են օր. օր. Զոնտադ, Ունգեր և այլն: Մեծ յաջողութիւն ունեցաւ այդ նուագահանդէսը: Բեթհովէնը նստած էր ղեկավարի մօտ և ի հարկէ չէր կարող լսել, թէ ինչպէս ամբողջ թատրոնը դղրդում էր ծափահարութիւններէ: Այն ժամանակ օրիորդ Ունգերը բռնեց Նրա ուսերից և դարձրեց դէպի ոգևորուած հասարակութիւնը: Բեթհովէնը ողջունեց: Այդ միջոցին ծափահարութիւններն այնպէս սաստկացան, որ շատերը վախենում էին, թէ մի գոցէ պատերը փլչին: Տիկիններէից շատերը լալիս էին, ցաւելով խեղճ երաժշտի վիճակի վրայ, որ նա չէր կարողանում այդ բոլուն ծափահարութիւնները լսել: Այդ նուագահանդէսից Բեթհովէնին զուտ արդիւնք մնաց 400 ֆլորին:

Թատրոնի ղեկավարը, տեսնելով այդ յաջողութիւնը, առաջարկեց Բեթհովէնին կրկնել նուագահանդէսը և կանխիկ խոստացաւ 500 ֆլորին: Բայց անյաջող ժամանակ էին ընտրել, որովհետև ամբողջ հասարակութիւնն չտապում էր ամառա-

նոց երթալ և թատրոնը համարեա դատարկ էր: Բեթհովէնը շատ վիրաւորուած էր այդ բանից և բարեկամները համարեա ստիպմամբ փողն առնել տուին:

Դրանից յետոյ, Բեթհովէնը սկսեց 10-րդ սիմֆօնիան պատրաստել, և արդէն սկսել էր կտոր-կտոր գրի առնել, որ 1824 թ. նա մի նամակ ստացաւ Պետերբուրգից, իշխան Գոլցինից, որ խնդրում էր միջանի կարտետներ գրել, պատրաստ լինելով նրա բոլոր պահանջները կատարելու: Բեթհովէնը պատասխանեց, թէ ինքը արհեստաւոր չէ և երբ որ ոգևորութիւնը գայ—այն ժամանակ կը կատարի այդ առաջարկութիւնը,

Շուտով նա յօրինեց երկու կարտետ օր. 130, որոնց վսեմութիւնն ու գեղեցկութիւնը ժամանակակիցների հասկացողութիւնից ու ճաշակից վեր էր: Թէև Բեթհովէնը չտապեց Պետերբուրգ ուղարկել այդ գրուածքները, բայց պատասխան չստացաւ: Զուր դիմեց խեղճ երաժիշտը այդ մեծանուն իշխանին, որ աւելորդ էր համարում մինչև անգամ պատասխանել: Մի անգամ սկսելով մի որոշ

ուղղութեամբ, նրա ոգևորութիւնը շուտ չէր անցնում, և նա էլի մի կւարտետ յօրինեց: 1826 թ., հոկտեմբերի վերջին, Բեթհովէնը աւարտեց այդ գրութեանը իւր եղբօր կալուածքում: Այդ հեղինակութեան *adagio*-ն նրա կենսագրենքից շատերի ասելով, Բեթհովէնի վերջի զբոսածքն է հղել, որ համարեա աստուածային մտքեր է պարունակում իւր մէջ և արտաքինի կողմից իդէալական գեղեցկութիւն ունի:

1826 թ. սեպտեմբեր ամսին Բեթհովէնը բնակուեց Փան եղբօր մօտ, նրա կալուածքում, զիջանելով վերջինիս սաստիկ թախանձանքին: Առհասարակ մեծ երաժիշտը այդ եղբօր հետ չէր կարողանում հաշտ ապրել և խուսափում էր միասին լինելուց, միայն այս անգամ փորձել ուզեց, բայց այդ փորձը նրան շատ թանգ նստեց: Նոյնպէս նրան մի անբնակելի, ցուրտ սենեակում տեղաւորեց, որ աշնան եղանակում ամենեկին չէին ապրացնում: Փանը և նրա կինը այն աստիճան զայրացնում էին երաժիշտին, որ համարեա կատաղութեան էին հաս-

ցնում նրան: Այդ տեղ նա ստացաւ այն հիւանդութեան սաղմը, որը նրան անժամանակ դերեզման տարան: Նոյեմբերի վերջին այլեւ չկարողանալով եղբօր մօտ դիմանալ, Բեթհովէնը հեռացաւ այնտեղից: Նոյնպէս կամենալով դարձեալ պահել երաժիշտին իւր կողքը չտուեց, ենթադրելով թէ այդպիսի չնչին միջոցով կը կարողանայ յետ պահել նրան իւր մտադրութիւնից: Բայց վերաւորուած, հիւանդ, զայրացած խեղճ երաժիշտը առաջի պատահած սայլակը վարձեց և սարսափելի անձրեւին ճանապարհ ընկաւ: Նա սաստիկ ուժասպառ եղաւ ճանապարհին, ուստի ստիպուեցաւ իջնել մի յետ ընկած պանդոկում, ուր ահագին քանակութեամբ սառը ջուր խմեց, որովհետեւ ներսն այրում էր: Ինքն ևս հասկանալով իւր դրութեան վտանգաւոր լինելը, շտապեց վերադառնալ Վիեննա հիմնաւորապէս բժշկուելու համար, ապա թէ ոչ ամեն բան կորած էր. Հասնելով Վիեննա, նա իմաց տուեց իւր եղբօր որդուն, խնդրելով շուտով բժիշկ կանչել: Բայց Շարլը այնքան զբաղուած

էր թղթախաղով, որ միայն երեք օրից յետոյ կարողացաւ հասցնել մի բժիշկ անհամբեր սպասող հօրեղբօրը: Բարեկամներից ոչ ոք չգիտէր նրա վերադարձը, և այդ էր պատճառը, որ նա բոլորովին մենակ էր, նրա մշտական բժիշկները նոյալէս չկային, իսկ Շարլը ուղարկած բժիշկը բոլորովին սխալ էր հասկացել հիւանդութիւնը: Նրա տուած դեղերը կատարեւապէս թուլացրին Բեթհովէնի ուժեղ կազմուածքը և ունեցած ջրգողութիւնը աւելի ևս զարգացաւ: Անմիջապէս բժիշկ Զէյբերտը վիրահատութիւն կատարեց: Նրա վաղեմի ընկեր Բրենինգի եղբայր՝ երիտասարդ բժիշկը չէր հեռանում Բեթհովէնի մօտից: Առաջի անդամահատութիւնից յետոյ Բեթհովէնը նամակ գրեց Գրգ սիմֆօնիայի հրատարակչին, հրահանգներ տալով նրա վերաբերեալ: Նա տանջուած էր, որովհետեւ գործ չէր կարողանում կատարել: Թէեւ մինչև 10000 ֆլորին ունէր խնայած, բայց այդ ծանր նիւթական զրուծեան մէջ չէր ուղում ձեռք տալ այդ փողին, որ իւր եղբօր որդու համար էր: Միևնոյն ժամա-

նակ նամակի ձեռով մի կտակ շինեց, որի հինգ օր յետոյ հարկ եղաւ երկրորդ անդամահատութիւն կատարել: Նրա զրուծիւնը մի քիչ թեթեացաւ, մահաւանգ որ իւր վաղեմի ընկեր՝ բժ. Մալֆատին, որի հետ երկար տարիներ կուռած էր, եկաւ իւր մօտ: Բեթհովէնը շատ էր շտապում 10-րդ սիմֆօնիան աւարտել, բայց հազիւ անցած էր մի քանի օր ևս, ահա անհրաժեշտ եղաւ երրորդ անդամահատութիւն կատարել: Նա հասկացաւ, որ մահը մօտեցել է: Անքնութիւնը նոյնպէս սաստիկ ամօշուած էր նրան, ուստի բարեկամները աշխատում էին նրան ցերեկները զբաղեցնել, որ գոնէ գիշերները կարողանայ քնել: Այդ ժամանակ մի ընծայ ստացաւ Լօնդօնի իւր նոթաների հրատարակիչ Շտուսիֆից Հենդելի բոլոր զրուածքները: Դա մի չքեղ հրատարակութիւն էր, որ բաղկացած էր 40 հատորից: Բժիշկ Բրենինգը մէկ-մէկ հիւանդին տալիս էր այդ հատորները որոնցից մեծ հրճուանք էր վայելում նա: Յանկարծ աչքը ընկաւ իւր մատի անցրած բարակ ոսկի մատանու

վրայ, որ ընծայ էր ստացել պրոստական
թագաւորից. «Ահա թագաւորական ըն-
ծայ», բացականչեց նա, մատնացոյց անե-
լով Հենդելի գրուածքները: Իւր նիւթա-
կան նեղ վիճակը չափազանց անհանգստա-
ցնում էր իրեն և նա որոշեց զիմել
անգլիացոց:

Լօնդօնի երաժշտական հասարա-
կութիւնը մի ամիս առաջ կամեցել էր
ի պատիւ և ի նպաստ Բեթհովէնի մի
նուագահանդէս սարքել և զիմել էր Բեթ-
հովէնին, բայց նա մերժել էր այն բա-
նը:

Երաժիշտը կանչեց Շինդլերին և եր-
կու նամակ թելադրեց. մէկի մէջ իւր
շնորհակալութիւնն էր յայտնում հրա-
տարակիչ Շտոլմիֆին, իսկ միւսի մէջ
խնդրում էր Լօնդօնի երաժշտական
ընկերութեանը իրեն օգնել, իսկ աւուղ-
ջանալուց յետոյ կարելի էր այդ ուղած
նուագահանդէսը սարքել, և այդպիսով
ինքը կը կարողանար լիովին հատուցա-
նել իւր պարտքը: Փետրուարի 27-ին
բժիշկը ստիպուած էր չորրորդ անգամա-
հատութիւնը կատարելու: Հասկանալով,

որ ամեն ինչ վերջացել է, Բեթհովէնը
խնդրեց Շարլին հաղորդել իւր անյու-
սալի դրութեան մասին, բայց եղբօրոր-
դին, որ Վիեննայում չէր, աւելորդ համա-
րեց մինչև իսկ գալ և տեսնել իւր մահա-
մերձ անմխիթար բարերարին: Այդ ժամա-
նակ նորէն Վիեննա էր եկել Հոմմել երա-
ժիշտը, որ, ինչպէս գիտենք, կռուած էր
Բեթհովէնի հետ: Երբ որ նա տեղեկա-
ցաւ մեծ երաժշտի հիւանդութեան մա-
սին, շտապեց նրան այցելել: Բեթհովէնը
այնպէս նիհարել էր մէկը միւսին յաջոր-
դող անդամահատութիւնների պատճա-
ռով, որ կատարեալ կմախքի էր նմա-
նում: Հոմմելը տեսնելով նրա այդ ցա-
ւալի դրութիւնը՝ չկարողացաւ իրեն
զսպել ու երեխայի նման սկսեց լալ:
Բեթհովէնը աշխատում էր նրան հան-
գստացնել ու մխիթարել:

Վերջապէս մարտի 1-ին նա ստա-
ցաւ Լօնդօնից 100 ֆունտ ստերլինգ
(700—1000 ռ.) և ուրախութիւնից վեր-
քը նորից բացուեց: Նա չգիտէր, թէ
ինչպէս իւր շնորհակալութիւնը յայտնի
անգլիացոց, և Շինդլերին թելադրում էր

գրել, որ եթէ Աստուած իրեն առողջութիւն տայ, նա իւր ամբողջ տաղանդը կը գործածի անգլիացոց ցանկութեան համաձայն: Բայց նրա տանջանքները այնքան սարսափելի էին, որ բոլոր բարեկամները ի սրտէ մահ էին ցանկանում նրան: Մարտի 23-ին բարեկամներ ի խնդրանք նա իւր կտակը բոլոր կանոնների համաձայն կազմեց, և այնքան թոյլ էր, որ չէր կարող իւր ամբողջ ազգանունն իսկ ստորագրել: Յետոյ կանչեցին քահանային և Բեթհովէնը ուրախութեամբ խոստովանուեց ու ընդունեց ս. հաղորդութիւն:

Մարտի 24-ին նրա դուռը թիւնն աւելի ևս վատացաւ և սկսուեց հոգեվարքը, որ սաստիկ երկար տևեց. այդ ուժեղ կազմուածքը երկար պատերազմում էր մահուան դէմ: Բարեկամները ոչ մի բուժական չէին հեռանում նրանից: Ամբողջ հետևեալ օրը, մարտի 25-ին շարունակուեց էր հոգեվարքը: Մարտի 26-ին եղանակը հիանալի էր, բայց ժամը 4-ին սաստիկ մրրիկ բարձրացաւ. կայծակը փայլատակում էր, ամպի գոռոցը սաստկանում...

Յանկարծ կայծակը լուսաւորեց հիւանդի սենեակը: Նա բարձրացաւ անկողնու վրայ, ձեռքը երկարացրեց և ապա շընչասպառ վայր ընկաւ: Այդ բույսին նրա մօտ էր երաժիշտ Հուտենբերները, որ փակեց նրա աչքերը: Այդ պատահեց ուղի ժամը 5-ին և 45 րոպէին, երեկոյեան: Հենց այդ ժամանակ ներս մտան Շինդլէրը և Բրենինգը:

— Ամեն բան վերջացած է, ասաց Հուտենբերները:

— Փառք Աստուծոյ, որ վերջ տրուեց այդ սարսափելի տանջանքներին, պատասխանեց խորը զգացուած Բրենինգը:

Անթիւ և անհամար մարդիկ գալիս էին Վիեննայի բոլոր ծայրերից իրենց յարգանքը մատուցանելու մեծ մարդու դիակին: Թաղումը նշանակուած էր մարտի 29-ին, ժամը 3-ին: 20,000-ից աւելի ամբոխ գազաղին էր հետևում: Ութն երաժիշտներ տանում էին դագաղը: Վիեննայի բոլոր երաժիշտները, մատենագիրները գնում էին դագաղի երկու կողքերից: Նրա մահուան վրայ չէին երևում

չքանչաններ — Բեթհովէնը երբէք չէր ստացել այդպիսիներ, բայց ամբողջ դագաղը ծածկուած էր պսակներով ու ծաղիկներով: Նրա ժիշտները հոգեկոտորականութիւնը և երգիչների խումբը, որ Վերերի շարագրած խմբերգըն էր երգում: Դրանց հոգեկոտորականութիւնը էր երաժիշտների մի այլ խումբ, որ նուազում էր Բեթհովէնի յօրինած խմբերգից այդ օրուայ համար յատկացուած միզերէն *): Նրբ որ հասան Ներդրութեան եկեղեցի, դագաղը դրին ամբիոնի վերայ և ամբողջ գնացքը ուղևորուեց դէպի Վերերի գերեզմանատուն և հազիւ մութը կոխելուն այնտեղ հասան: Շատ ճառեր խօսուեցան ու կարգացուեցան. ժողովուրդը խորը զգացուած էր:

Գերեզմանատնից ամենից վերջը դուրս եկան Բեթհովէնի բարեկամները — Շինդէրը, Բրենիլը, Շուբերտը և Հոլմերը: Նրանք մնացին մինչև որ գերեզմանապեղը հողի վերջի կոյտը ածեց, ապա գը-

*) 51-րդ շարականի սկիզբը, որի համար երաժշտութիւն է յօրինուած (կաթոլիկաց եկեղեցական երաժշտութեան համար):

նացին մօտակայ պանդոկը: Շուբերտ տաղանդաւոր կոմպոզիտորը՝ խմեց Բեթհովէնի ողորմաթաւը և իրենց չորսից նրա կենացը, ով որ ամենից շուտ կը հետևի Բեթհովէնի օրինակին:

Բեթհովէնի գերեզմանը քաղաքի կողմըն է նայում. նրա վրայ կանգնած են մի շիրիմ և վրան կոթող: Վերջինի վերայ քանդակուած է քնար, թիթեռ՝ անմահութեան նշան, վրան գրուած է ոսկի տառերով միայն մեծ երաժշտի ազգանունը:

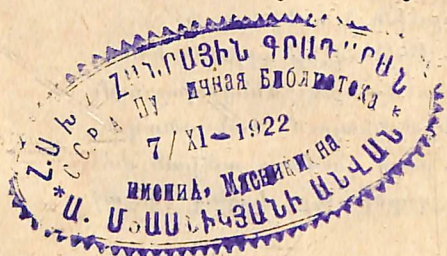
1863 թ. Բոննի երաժշտական ընկերութիւնը բանալ տուեց Բեթհովէնի գերեզմանը և նրա նշխարները ամփոփեցին արձիճէ սափորի մէջ: Այդ ժամանակ նկարեցին Բեթհովէնի գանգը, և բոլոր նշանաւոր գանգաբանները հաստատեցին, թէ դա ժամանակակից ամենանշանաւոր գլուխն է եղել:

1845 թ. Բեթհովէնի արձանը կանգնեցին Բոննում — նրա ծննդավայրում: Ամբողջ Գերմանիայում հանգանակութիւն եղաւ, բայց գումարը այնքան փոքր էր, որ գործը չէր կարող աւաջ

գնալ: Այն ժամանակ մեծ երաժիշտ Լիս-
տը առաջարկեց այն ամբողջ գումարը
տալ, ինչ որ պակասում էր: Այդպիսով
կառուցին արձանը, որ պատկերացնում է
Բեթհովէնին կանգնած վերարկուով, գը-
րիչը ձեռքին: Պատուանդանի վրայ չորս
խորաքանդակ նկարներ այլաբանօրէն
ներկայացնում են սիմֆօնիան, եկեղե-
ցական երաժշտութիւնը, գրամատիքա-
կան երաժշտութիւնը և ֆանտազիան:
Վիեննայում ևս մի մեծ արձան է շինուած
1878 թուին:

Իսկ ամենամեծ արձանը, որ կերտած
էր Բեթհովէնը ինքն իւր համար—այդ
նրա երկերն են:

Վ Ե Ր Ջ

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՍԽԱԼՆԵՐ*)

Էջ	Տող	Սխալ	Ուղղիչ
10	9 վ.	չքեղ	ամենալաւ
16	8,9,10»	խռովել էին մի- մեանցից: Երբ Լու- դովիկոսը Վիեննա է գնում, երևան են զալիս	խռով էին միմեան- ցից, երբ Լուդովի- կոսը Վիեննա գնաց: Գտնուել են այն
17	1 »	գարձնում,	գարձնում գէպի դա- սը,
22	1, 2 »	համարում, կրկին	համարում կրկին
23	5 ն.	անմիջապէս քա- շուեցին	միասին գնացին
24	4, 5 վ.	Գեղինիկի	Գեղինիկի
27	10, 11 »	մտքերով և քննա- դատի կարծիքով միանգամայն	մտքերով և միան- գամայն
28	6, 7 »	չէր դարձնիլ	չի դարձրել
30	3 »	փառքով վերադառ- նալ:	փառքով վերադառ- նալ հայրենիք:
30	10 ն.	գոգում:	գրկում:
36	11 »	funebre.)	funébre):
37	11 »	ուրախութան:	ուրախութեան վրայ:

*) Բացի այստեղ նշանակածներից միւս
ըազմաթիւ կէտադրական և այլ սխալների հա-
մար ընթերցողից ներողութիւն ենք խնդրում:

Օր. Մ. Բ.

37	5 վ.	սպանական	երիտասարդ
40	4 »	Ռիօդէլ	Ռիօդէլ
43	5, 6 »	Փրանչիսկա	Փրանչիսկա
44	11 »	երաժշտութիւններ	երաժշտութիւն
59	5 ն.	չըջանակի	չըջանակի
59	2 »	անմեղն եմ,	ամենն եմ,
60	8 վ.	արտիստ	արտիստ
61	8 »	հասարակութիւնը:	հասարակութեանը:
62	3 »	վերջին մասը	վերջին մասի հզա- նակը
63	5 »	նոթերում	նոթերում
65	6 »	իսկ	իսկ բացի
65	4 ն.	միջակ ուժերով	փոքր միջոցներով
73	6 վ.	տրագ)	տրագ)
73	7, 8 »	հասարակութիւնը:	հասարակութեանը:
74	12 »	մայն	միայն
74	14, 15 »	առաջի	առաջին
75	9 ն.	Մոշուես	Մոշելէս
77	4 »	Լինգլէր	Զինգլէր
78	11 »	երբ	երեբ
78	8 »	սիրելին»	սիրելիին»
82	4 վ.	գիւստ	գիւստ
84	7 »	բոլոր թատրոններում	Վիեննայի բոլոր թատրոններում:
94	7 »	ձարլը	ձարլի
99	12 »	տրուեց	տուեց

39

Գինն է 25 կ. հանապարհաժախտվ:
^{Զեյթիկ} 34. ^{Զեյթիկ}
Գինն է «Զեյթիկ» Գ. Գ. ԱՆՈՒՄՈՒՄ:

789
F-42F

2366

0010867

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0010867

